

851, 901

ՍԻՊԻԼ

ՔԵՐԹՎԱԾՆԵՐ

Լ. ԱՐԱՆԻ

ԽՆԲԱԳՐՈՒԹՅԱՄ
ՅԵՎ ԱՐԱՋԱԲԱՆՈՎ

ՊԵՏԿՐԱՏ ՅԵՐԵՎԱՆ

1935

Հաշվի

3087

Սուգեր-շապիկը, կազմը, ժողովրդ, անվանաբերը՝
նկարիչ Հովն. Շավարեի

✽

Տեխնիկական խմբագիր՝ Տ. Խաչվանյան

Արքայդի՝ Վառամ Մանուկյան

✽

Պետերսբուրգի տպարան. գլավիկ 8747. տպ. 1656.
հրատ. 3182. տպարան 3000.

■

ԽՄԲԱԳՐՈՂԻ ԿՈՂՄԻՑ

Սիպիլի ֆերրվածների ներկա հատորը խմբագրելիս մենք ձեռքի տակ ենք ունեցել 1902 թ. հրատարակված «Յ ո լ ֆ ե ր» ժողովածուն, յեղ այդ ժողովածույից հետո գրված ու հրատարակված ֆերրվածների մեծ մասը:

«Յ ո լ ֆ ե ր» ժողովածուն գետեղեցինք ամբողջությամբ, պահպանելով նաեւ նրա դասավորման կարգը: Այդ ժողովածույից դուրս յեղած ֆերրվածները դասավորեցինք նրանց տարեթվերի քրոնոլոգիական կարգով: Անթվակիր ֆերրվածները գետեղեցինք հատորի վերջում:

Ընթերցող լայն խավերին դուրսությամբ ընձեռնելու նպատակով հատորի վերջում գետեղեցինք դժվարահասկանալի բառերի բացատրական բառարան: Մի քանի իմաստ ունեցող բառերը մենք հիմնականում մեկնաբանել ենք այն իմաստով, ինչ իմաստով վոր գործածել ե հեղինակը:

THE HISTORY OF THE

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

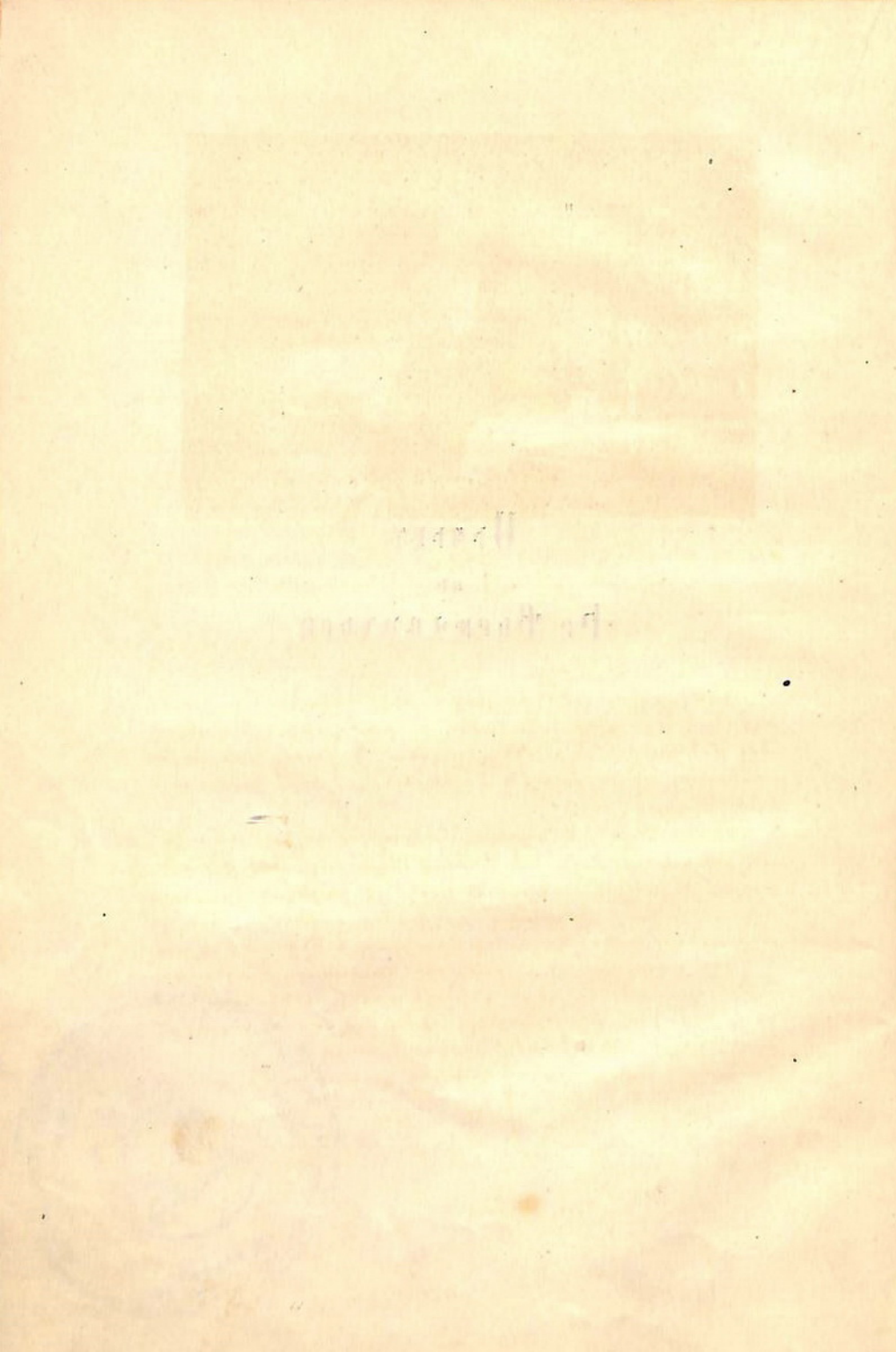
... ..
... ..

ՍԻՊԻԼՆ

ՈՒ

ԻՐ ՔԵՐԹՎԱԾՆԵՐԸ

ՍԻՊԻԼԻ ՎԵՐՋԻՆ ԵԿԱՐՔ

Կաթվածահար վիճակում յերկու տարի անկողնում տառապելուց հետո, կողատապի հավելվածական հիվանդության հետևանքով, 1934 թվի հունիսի 19-ին, Գնալը կղզում (Կ. Պոլիս) վախճանվեց արեմտահայ քնարերգու թյան կարկառուն դեմքերից բանաստեղծուհի Սիպիլը:

Սիպիլը (Զապել Պանճյան, ապա Զապել Տոնեյյան, հետո Զապել Հ. Ասատուր) ծնվել է Կ. Պոլսում (Սկյուտար) 1863 թվի հոկտեմբեր 8-ին (հին տոմ.): 1876 թվին, 13 տարեկան հասակում ավարտել է Պոլսի ճեմարանը: Իր գլխավոր դաստիարակներն են յեղել բանաստեղծներ Պաշատուր Մխարթյանը և Սիմոն Ֆելեկյանը:

Դեռ դպրոցական նստաբաններից մանկամարդ Զապելը մեծ սիր է ցուցաբերում դեպի դեղարվեստական գրականությունը, զբոլում է մե շարք վոտանավորներ, վորոնք մեծ մասամբ տաղաբոլ-թյան են արժանանում ժամանակակից մամուլում:

Սիպիլի մուտքը գրական ասպարեզ՝ ղուղաղիպում է այն շըը-

ջանին, յերբ արեւմտահայ բուրժուազիան ստեղծում էր իր մտա-
փոխական կենտրոնները, մշակույթն ու զբաղանուծյունը:

Այդ այն շրջանն էր, յերբ Մխիթարյան միաբանության կար-
կառուն ղեմքերը՝ Ղ. Ալիշանը, Ար. Բազարատունին և ուրիշ-
ները, իրենց եպիսկոպան և լիբիկական զբաղանուծյամբ իշ-
խում էյին մտքերը վրա: Մյուս կողմից արեւմտահայ բուրժու-
ազիայի յերկասարգ դադափարախոսները, — քերթողներն ու
հրապարակագիրները, վկայաւաններն ու թատերագիրները, տնո-
ւոտ կերպով տքնում էյին ստեղծելու այդ բուրժուազիայի տնտի-
սական քաղաքական հետապնդումներն արտահայտող զբաղանու-
ծյունը: Հիմնականում զբաղարկեց աղատագրված, կամ աղատա-
դրման փորձեր անող իրենց դեղարվեստական և հրապարակախո-
սական զբաղանուծյամբ հրապարակում իշխում էյին Մ. Պեշիկ-
թաղլյանը, Գր. Ոսթյանը, Մատթ. Մամուրյանը, Ռ. Պերպեթյանը,
Խ. Մխարքյանը, Սիմ. Ֆելիկյանը և ուրիշները:

Այդ այն շրջանն էր, յերբ արեւմտահայ բուրժուազիան սուլ-
թանական Թուրքիայում իր քաղաքական ու տնտեսական զլրբերն
ամբապնդելու, ազգային ինքնորոշման իր ծրագրերն իրագործելու
նպատակով հրապարակ էր նետել նաև ազդանալաքման, ազգային,
ցեղական մարտական վողով ղենվելու լողունը: Յերբ Մկրտիչ
Պեշիկթաղլյանը կատարելով նույն արեւմտահայ բուրժուազիայի
սոցիալական պատվերը, գրում էր. —

Տուր ինն քու ձեռքդ, յեղբայր Էֆ մեմ,
Վոր մերկալ էյինք զասված,
Բաղդին ամեն վոխ չարանեց
Ի մի համբայր ցրվին ի բայ.
Ընդ ասեղոք ի՞նչ կա սիրուն,
Քան զանկալի Յեղբայր անուն:

Մեկեղ լայլինք մեմք ի հընում...
Յեկեղ դարձալ հար անբաման
Խառնեմք արձար յեկ բղինդում,
Վոր բազմամունդ բլլա մի չան.
Ընդ ասեղոք ի՞նչ կա սիրուն,
Քան զանկալի Յեղբայր անուն:

Յերբ այելորն Մայրն Հայասան
Տեսնե զօրդիս յուր քոյե քոյ,

Սրտին խորունկ վերքն զսաման
Բաղլը արտավայ լուծին ցողով,
Ընդ ասեղոք ի՜նչ կտ սիրուն,
Բուն զաննկալի մեղրայք անուն....:

Բուրժուական մտավորականության մի շարք կարկառուն ներկայացուցիչներ ֆրանսերենից և յևրոպական այլ լեզուներից հայտնում էին ազգայնական, հայրենասիրական գրական գործեր: Թատերագիրները գլխավորապես զբաղված էին հայ ֆեոդալական անցյալի բռնաճակատական վերակենդանացման գործով: Մեծ վոդեվիլներում և բեմ էին հանվում հայ արքաներն ու իշխանները, կղերն ու նախարարը:

Այդ շրջանում հառարական մի այլ խավի, ծայրահեղորեն հարստահարված ու վտանահարված մանր-բուրժուազիայի, արհեստավորության ծոցից յևրոպ, հայ խոշորագույն քնարերգակ Պետրոս Դուբյանը հնչեցնում էր իր քնարի ազնվաւոր լարերը: Այդ քնարն իր ժամանակին առանձին ունեկրնգրության չարժանացավ, իսկ հետո յիւր բուրժուազիայի սոցիալական պատկերակաւորը լինելուց: Նա վոչ միայն չէր համահնչում ժամանակի քերթողական համերգում, այլև մի տեսակ գիտնանս էր մտցնում այդ համերգի մեջ: Իր հոգեբույսն ու լիարժէք տաղերով Դուբյանն արտահայտում էր քաղաքի մանր-բուրժուական, արհեստավորական այն խավերի դադափարախոսութիւնը, վերոնք քամվում ու հարստահարվում էին թուրք և հայ գրամատիրութեան ծանր լծի տակ, վերոնք հուսահատված կյանքի հակասութիւններից, առանց ըմբռնել կարողանալու այդ հակասութիւնների սոցիալական պատճառները, մերթ ցրտմտակած մակընթացութեամբ ընդվզում էին Աստծո և քրեւքի գեմ, մերթ լուռ տեղատփութեամբ ներամփոփվում իրենց հոգեկան ամայի ու անբովանդակ աշխարհում:

Սիւլիւի գրական սկզբնավորութիւնը զուգադիպում է այն շրջանին, յերբ արդեն լուկ էր Դուբյանի վոդեանվադ քնարը և բանաստեղծի մահից հետո առանձին մի հետաքրքրութիւն էր ստեղծվել նրա թողած գրական ժառանգութեան շուրջը: Սիւլիւը նույնպէս վերգեղեցիկ Դուբյանի գծած բանաստեղծական ուղղութիւնը, այլ յերանդներով և այլ յեղանակներով շարունակելով մանր-բուրժուական սուբյեկտիվ լիրիկայի գուրջանական արագիցիաները:

Չունենալով Դուրյանի ընդլզող վողու ուժգնությունը, իր մի շարք քերթվածների մեջ կրելով Դուրյանի հեռավոր կամ մոտավոր ազդեցութեան կնիքը, Սիպիլը նույնպես իր գեղոհությունն և արտահայտում տրոջող դրութեան, շրջապատի ու աշխարհի նկատմամբ: Յեթե Դուրյանն իր խռոված հոգու բողբոջի ձայներն և հնչեցնում առ Աստված, ապա Սիպիլն իր դպայուն սրտի գեղոհութեան մըրմունջներն և արտահայտում առ յերկինք: Փշրված տեսնելով իր վաղուց փայփայած իղձերն ու խորհուրդները, կանգնած լինելով մերկ իրականութեան առաջ, ըմբռնել չկարողանալով այդ իրականութեան սոցիալական ներհակություններն ու այդ ներհակությունները ծնող պատճառները, — Սիպիլն իր հիասթափութեան դանգատավոր խոսքերն և ուղղում յերկնքին: —

Սակայն յեթե մեր աշխարհին չես դուն տեր
Ու ճանքարձակ ամպերեզ վար չես իջնե,
Թե չես տեսներ մեր կիրեռու խոլ ալիք,
Թե մեր տեկեր եզ կերելան խաղալիք,
Փերե՛, ապա մեր քղանքի խոլ քեկեր,
Դեմքից վրա ձգե ֆողեր ու քսվեր
Յե՛վ աշխարհի ցած իրերուն մեջ յեկեր
Թող ցընարհներս, տեսչս ու հոգիս քաղվից գեր:
Իսկ դուն, յերկինք, տարբեր մեջ անըզզու
Խոխե՛ հավես, ուր վոյ էրես, վոյ սիրս կա:

Այս քերթվածն ի հարկե չունի Դուրյանի «Տրտունջը»-ի թափն ու ուժգնությունը, սակայն Սիպիլին հատուկ նրբութեամբ ու համր բողբոջով արտահայտում և «Տրտունջը»-ում տրտապետող գեղոհությունը: Յեթե յերկնքն անտարբեր և մարդկային հոգու վողորունքներին, յեթե մարդկանց տենչերը նրան խաղալիք են թվում, յեթե նա տեր չի աշխարհին, ապա բանաստեղծուհին այս անգամ լուռնին և դիմում, վորը հեղինակի «մտքին թռիչք» և սրտին՝ «ալյուն ու հուր կուտա»: Չէ՞ վոր լուռնը հեղինակի պես չի սրբում վոսկեպաճույճ ճոխ ապարանքները և վոչ ել թավիշն սրահակներն ու նրանց ամուլ պատրանքը: Նա նույնպես, քերթողուհու նման սրբում և անտառի, դաշտի ու սարերի քմայքը: Յե՛վ վերջապես բանաստեղծուհին լուռնի նման ցավեր ունի: —

Քեզի նման յես ալ ցավեր ունիմ, լուսի՛ն,
Չեն հրմայեր զիս այլ կյանքի փառհերց վոսիմ:

Հոգիս քեզ մը միայն կուզեմ, կապո՛ւյճ փնտռւր.
Հառազայք մը քեզմե, բնկբնկ նըռույ մը տո՛ւր,
Վորուն կառչած վերաքեկեմ իբրեւ պարիկ
Մինչեւ բյուրեղ տու ապարանգ եղապարիկ:

Բանաստեղծուհին դեռ առակերտական նստաբաններէն դիտեւ, վոր կա ինչ վոր թշուառ մարդկանց,—նյութական, կրթական վատթար դրութեան մեջ տառապող մարդկանց մի աշխարհ, վորտեղ տիրապետում ե քաղցը, տգիտութեանը, կեղտն ու հիվանդութեանը: Նա նույնիսկ փորձում ե ոգնութեան ձեռք կարկառել այդ աշխարհին:

Գրագիտուհի Արշակունի Թեոդիկին դրած իր նամակներէն մեկում, նկարագրելով գաղափարից Գոլիւ ընկած ե իրենց տանը ծառայութեան անող Հակոբ աղբարին, Սիւլիւր դրում ե, — «Յեղճ մարդը գլուխը կախ, ձեռքերը կուրծքին վրա բարեկ բռնած, աչքերը լիցված, դժբախտ, ամոթահար կը սլառախալանե թե իր յերկրը շատ աղքատ ե, թե հագլիվ հաց կը դտնն ուտելու, թե այլերուն համար դործ չկա, թե կիները մաքրութեան, առողջապահութեան վրա դադափար չունին, դեղագործ չունին, ե հիվանդներն շատը կը մեռնին անդարման, թե տղաքը դպրոց չունին, գիրք չունին ու ամառը տաքին՝ ձմեռը ցուրտին՝ փողոցները կը թափառին անտերունջ: Բոլոր որը, բոլոր գիշերը այդ մղձավանջը կը ցանդորդե յերեակայութեանս. աչքիս առջևն չի հեռանար թափորը թշուառ տղոյ՝ բոկոտն, անլվա, դիտախով, գունատ, հիվանդ, անխնամ: Բանի՛, քանի՛ անգամներ յերգած եմ հոգիս բոլոր քափով Յեփրատի ծաղկավետ ափերը, Շալարշանի բարումնագեղ շուշանները՝ իմ սկսնակի ձախալք տաղերուս մեջ, յեւ սակայն յերբեք չեմ խորհած հոն ապրող տաքաբաղ ժողովրդին վրա: Մեզի սորվեցուցած եմ շատ մը քաջերու անունները, անոնց պատկերները յերբեք անհաշի մը մեջ ամպածար՝ հայրենիքի սուրբ իտեալն ե մեզի համար անմատույց, պաշտելի...: Իսկ Հակոբ աղբարնե՞րը, անոնց անոք, անոգնական, անուս, անոքի գավակնե՞րը, վորոնք հողին վրա կապրին, յեւ վտանգավոր ուղերձներն ավելի լուրջ յեւ կիմնավոր դատարարակութեան մը պետք ունին իբրեւ մարդ ապրելու համար»:

Հակոբ աղբարներն ե նրանց «անոք, անոգնական» դա-

* Ընդգծումները մերն են: Ա.

վաներին բարոյական ոգնութիւն, դաստիարակութիւն տալու նպատակով և, վոր Միպիլը՝ զեռ 16 տարեկան հասակում, հիմնադրում և «Ազգանոլիս Հայունայ Ընկերութիւնը», վորի նպատակն և լինում գալառի միջ հայ ազգիկներ գրադիտ դարձնելու, դաստիարակելու գործը: Այդ ընկերութիւնը 15 տարւա գործունեութիւնից հետո սուլթանական բնապետութիւն արգիլմամբ փակվում և, վերաբայիկով 1905 թվից հետո միայն: Բացի հաստատական, կուլտուրական ոգնութիւնից, Միպիլն իր թի հաւաքած և թի արձակ գործերով նույնպես փորձում և պատիերել սոցիալական ներքին խաղերի, տառապողներին գոյալինճակը, ոգնել, վեր հանել նրանց, սրբել նրանց աչքերի արտառութիւն: Սակայն չըմբռնելով այդ խաղերի թշվառութիւն սոցիալական արմատները, չիմանալով նրա դեմ պայքարելու միջոցը և զգալով իր անողնականութիւնն՝ այդ թշվառութիւնը վերապնելու խնդրում, քերթողունին մի պահ փափազում և դիմ մոռանալ «մարդոց վիշտերը»:—

Յալի, տուգի ջնէլ սերմերն անհամար.
Տառապողին սրբել շիքերն արշունիքն,
Միմէնի անոր հարդ աղբյուրները ցամփին.
Թշվառութեան դեմ մահառելի քաջբար,
Ծաղիւնելով իր ծալալ:

Թե այս ուժին լես կարող վաճ չիրմալ,
Մարդոց վիշտերն, վաճն կրծալի գեթ մոռնալ:

Վոչ միայն նա ուզում և մարդկային վշտերը մոռանալ, այլ և նա. չի ուզում լսել այդ մասին, նա ուզում և մոռանալ մարդկային կեղծիքն ու նյութամոլութիւնը, նա ուզում և իր ցնորքներին հանձնվել և գրանով փակել աչքերը սոցիալական ներհակութիւնների տեսք:—

Մի՛ բեւե բե բարոյքունն և կեղծիք,
Թե ծաղիւր կմնիռ մըն և սեգուրված,
Թե վալինց կա ազնիւ, վոչինց գեղեյիկ,
Թե պատումն են սերը, ծաղիկ ու խրոված:

Մի՛ բեւե ինձ, բույն և բուրմբ գարնան.
Ախիս սերմեր չուրերն ունին խաճ տկիմ.
Թե լուսազիւ ցորերն ամպրոպ կը դառնան.
Յեղբերն և լոկ մարդ կյանքի բաժակին:

Վո՛հ, մի՛ ըսե՛ք թե ձայները կը խաբեն
իրենց անկեղծ հնչյուններովը ծալ ծալ.
Մի՛ ըսքալի՛ք սիրս իր անուօ ճազնապեն.
Թողք ինձի յերազներովըս պանծալ:

Մի՛ ըսե՛ք ինձ թե մարդիկ չեն անձնըվեր.
Թե օտներով ըստու. լեցուն և աշխարհ,
Յե՛կ ուխտերը, յերդումները ողն ի վեր
կը վարահին, ինչպես թերթեր հողմավար:

Սիւլիլի պոեզիան, ինչպես հատուկ է մանր-բուրժուական պոե-
զիային՝ հակասական է, իր դադափարներով հեղհեղուկ, անկայուն:
Յեթե մի տեղ նա մարդկային վշտի արցունքները սրբել չկարողա-
նալով փափագում է դեթ մոռանալ այդ վշտերը, յեթե մի այլ տեղ
նա պարզապես չի ուզում լսել թե մարդիկ անազնիվ են, անձնվեր
չեն, թե ստոր շահերով լիցված է աշխարհը և այդ պայմաններում
նա յեթե է փնտռում դեպի լուսինը թեկու միջ, ապա մի այլ տեղ՝
նա պարզապես չի կամենում ապրիկ և ճնչիկ այդպիսի աշխար-
հում: —

Ինչու՞ հեծել, ինչու՞ հեծալ,
Յերբ վազեսպառ աղաղակովդ անճուճ, անծայր
Դուն չես կարող պահ մի վերջ ծալ
Թե՛ւառւթյան հորդ հեղեղին ամպրոպավար,
Վոր կողողե համայն աշխարհ:

Կամ թե. —

Ինչու՞ ասլիկ, քափել արցունք,
Յերբ չես կարող ըսել դժբաղդ եակներուն
Զորս կը ճանչե քողցն ու պատու.
„Մի՛ գրկըլի՛ք, ահա՛ մարմինս, ահա՛ արյունս,
Առե՛ք, կերե՛ք, ապրե՛ք՝ դուք“:

* *

Սիւլիլի քնարն ունի առանձնահատուկ մի լարն Դա կնոջ լարն
եւ Քաղաքի կինը, նրա սեթեկեթանքն ու պճնամոլությունը, նրա
ժանյակների ու ժապավենների սերը, գեղեցկության ու հմայքնե-
րի տիրանալու նրա տենչը՝ իր նուրբ արտահայտությունն է դտել
Սիւլիլի պոեզիայում, վորն առանձնակի մի յերանգ է վողջ արեւմ-
տաճայ քնարերգության մեջ: Նա մերթ նկարագրում է ժանյակները,
սերահար մանկամարդ կնոջը, վորն իր ժանկահաօրդ գեղեցկու-
թյունը ցուցադրելու պատճառով թափրոնում մըսում, հիվանդա-
նում ու մեռնում է («Ժանյակները»), մերթ մորմոքում է ծաղկախ-

Տպահարան
3087

տով հիվանդացած ու դեմքի գրավչութիւնն զբերված աղջկա հոգեկան տանջանքն ու ինքնամահացումը («Դարավերջիկ հիվանդը»): Մերթ մխրձվում յեկեղեցու պատերի տակ խունկի պես հալվող «հեք կնոջ» սրտի խորշերը («Սունկը»): Մերթ ել մտնում մեհաստանի մռայլ կամարներից ներս, ուր հոգեպես տառապում ե յերիտասարդ լուսար, վրէժն ապրել և սիրել և ուզում:—

Ապրել կուգեմ. անոն յերկին ցույց կուտան:

Սիրել կուգեմ. կը գտնեմ „Սեր և Աստված“:

Յե՛լ կը պատմեն Դավիթը, Հոբն ու Հսեղան,

Կրսէն. „Միայն մահվան համար եմ հասկած“:

Բոցեղ շուն մը կը խրնդրէմ յես, սիր մը տալ,

Վոր խառնըվի տեղոս հոգվույս հորանցին,

Յե՛լ սաղմոս մը կը դնեմ, ա՛հ, բարձիս տակ,

Խալ մ'ալ փայտե ընդդեմ սրտի փորանցին:

Այդ փորանցներն յես կ'երագեմ անդադար,

Կլանքի բոլոր մեծ պայլարներն, հուրն անհուն,

Աշխարհի մեջ չընկն բաժինս իմ աղաւթ,

Յե՛լ կը բողբոմ յերկինն իրեն սուրբերուն:

Սիւլիլի քերթվածները շնչում են կանացի մեղմութեամբ ու քնքշութեամբ: Յուրահաստուկ մի նրբութիւն, յիթի կարելի չի տեսլ «կանացիութիւն» սղծնում և այդ քերթվածները՝ Նա դիտելնութեան ամենամանրնայն յերկույթները բանաստեղծութեան նյութի վարձնել և վարպետութեամբ ստեղծագործել այդ նյութը: Մերթ մանկան միամտութեամբ և անմեղութեամբ՝ նա վերածում և ամուսնաբերել ջերմ մի շողը սրվակի մեջ պահել ձմռան ցրտերին նրանով ուրախանալու համար («Արեւու ճառագայթը»): Գոյությունը ու խանդավառատանքով նա նկարագրում և անըստփր զիշերից տարադիր ու թրջված թիթեռնիկի ծովաբումն իր թղթերի վրա («Թիթեռնիկը»): Յե՛լ մինչ բանաստեղծուհին նրա գեղեցիկութեամբ՝ իր չոր ծաղիկփունջը դարդարելու խոհերով և տարված, թիթեռնիկը խանձելով իր հրատենչիկ կյանքը՝ լամպի վրա թեւակտուր, ընկնում և վարձ նուրբ արվեստով հորինված այս գոյութիւն բանաստեղծութիւնը Սիւլիլի լավագույն եղբրից մեկն և հանդիսանում:

Սիւլիլի քերթվածների մեծագույն մասն ուժոված են բանաստեղծական նուրբ արվեստով և խոր հուզականութեամբ: Նրան ոտար են մնացել հրապարակաստեղծութեան տարրերը, վարոնք տիրապետող ելին իր ժամանակի բանաստեղծներից շատերը ստեղ-

ծագործություններում: Սիպիլն արեւմտահայ քնարերգության մեջ մտցրեց նոր յիւրանդ, նրբության, ինտիմության, կնոջ ներաշխարհի քնարերգությունը:

Սիպիլի քնարերգությունը դերծ չի յեղել ազգայնական տրամադրություններին, վորպիսին առանձնապէս նկատվում է նրա «Հայ լիզվին» ձոնված քերթվածում:

Հատուկ ուշադրության արժանի յի Սիպիլի լիզունտ Չնայած դրաբարի և աշխարհաբարի հրապարակային թունդ բանավեճերի ժամանակ, ախոյան ունենալով Բյուզանդ Քիչյանին, նա յեռանդուն կերպով պաշտպանում էր դրաբարը, սակայն իր քերթվածների մեջ նա շատ հեռու մնաց դրաբարից: Սիպիլի լիզունտ իր մաքրությամբ, ճոխությամբ և սլափկեցւորությամբ կարող է մրցել 19-րդ դարի վերջի արեւմտահայ բոլոր բանաստեղծների լիզվի հետ, միշտ մնալով առաջավորը: Յեթե Դուրյանի, Պիշիկթաշյանի, և մյուսների բերթվածներում աչքի յիր զարնում դրաբար բառերի ու վեճերի առկայությունը, ապա Սիպիլի ստեղծագործություններում նրանք բոլորովին բացակայում են:

Քերթվածներից դատ, Սիպիլն արտադրել է նաև արձակ եջեր: Առանձին գրքերով լույս են տեսել նրա «Աղջկա մը սիրտը» վեպը և «Կնոջ հողինը» պատմվածքների ժողովածուն, վորն ավելի ուշագրավ է: Իր արձակ գրվածքներում, ավելի իրապաշտ կերպով, Սիպիլը պատկերում է քաղաքային կնոջ պճնամոլության ու կենցաղի գունեղ գրվագները: Դիտելով սոցիալական ներհակությունների առանձին յիւղույթները, արձանագրելով հարստության և աղքատության միատեղ կենակցելը և իրար հեգնելը, Սիպիլը փորձում է այդ ներհակություններն իրար հաշտեցնել բուրժուական բարոյախոսության միջոցով:

Մեծ է յեղել Սիպիլի դերն արեւմտահայ կրթական մանկավարժական ասպարիզում: Թե վորպէս փորձված ուսուցչուհի և թե վորպէս դասադրքերի, դպրոցական ձեռնարկների հեղինակ, Սիպիլն անդնահատելի ծառայություն է մատուցել արեւմտահայ դպրոցին: Խնչպէս նախորդ եջերում արձանագրեցինք նա հիմնադրուհին և յեղել «Աղգանվեր Հայուհայ Ընկերութեանը», վորը հետապնդել է գլխավորապէս կրթական նպատակներ: Այդ նպատակով տարվելն է գլխավոր պատճառը, վոր Սիպիլն իր կյանքի 70 տարիներին ընթացքում գեղարվեստական գործեր քիչ է ար-

տաղերել։ Ուշադրալ հն նրա մանկավարժական-կրթական աշխատութիւնները, ինչպես որինակ՝ «Գործնական քերականութիւն արդի աշխարհաբանի» (Ա., Բ. և Գ. գիրք), «Գործնական դասընթացք Ֆրանսո-հայ թարգմանութեան» և այլն։ Իր ամուսին, հայտնի հրապարակագիր Հրանտ Ասատուրի հետ միասին հեղինակելի է «Թատերական հատընտիր հատվածներու» դասագրքի Ա. (տարբարական), Բ. միջնակարգ) և Գ. (բարձրագույն) հատորները։ Բացի այս ամենը, Սիպիլը կես դար անընդհատ իր վողջ ուժերն ի սպաս է դրել յերկրասարդ սերնդի դաստիարակման գործին,—վարելով ուսուցչուհու պաշտոն՝ մինչև իր կաթվածի ուրը, յերբ արդեն 70 տարեկան էր։

Իր կյանքի մայրամուտին, հեռվից գիտելով և հաղորդակից լինելով Հայաստանի սոցիալիստական շինարարութեան ու մշակութային առաջընթացի փաստերին, Սիպիլը վերջին իր ուժերը կամենում էր սպասարկութեան բերել այդ առաջընթացին։ Ինձ ուղարկած իր նամակներից մեկում, 1932 թվի ապրիլի 27-ին հարգելի քերթողուհին ի միջի այլոց գրում էր—«Էլ բաղձայլ ոգտակար Ըլլալ ձեզի, բայց պակաս մը չեմ տեսնել ձեր աշխատութեանց մեջ լրացնելու համար»։ Ապա ակնարկելով իմ կողմից իրեն ուղարկված խորհրդային գրողների գրքերն ու «Արևմտահայ բանաստեղծներ» ժողովածուն, նա մեծ վողեորութեամբ բացականչում է,—«Ձեր ուղարկած գիրքերը ամենուն տվի վող կարդան... վող ամեն մարդ հասկանա թե ի՞նչ բարբարոս մարդիկ են պողշեմիքները»։* Իր նամակի այս տողերով, Սիպիլը վող միայն կծու ժողրի յե յենթարկում բողշեմիքներին «բարբարոս» համարող հայ Փաշիստներին, — դաշնակցականներին, — այլև հավատ է հայտնում, վող միայն բողշեմիքները, միայն խորհրդային իշխանութեանն էր, վող ստեղծեց Հայաստանի տնտեսական, քաղաքական, մշակութային առաջընթացի բողր հնարավորութեանները։ Այդ իշխանութեան մեջ է, վող լիապես արժեքավողվում են անցյալի մշակութի բողր լալ եջերը, այլև ըստ արժանվողն դնահատվում են դրականութեան, արվեստի, գիտութեան բողր ազնիվ մշակները։ Յեւ վերջապես միայն այդ իշխանութեան շնողրիվ է, վող վաստակավող հեղինակի մահից հետո հրապարակ է հանվում նրա քերթվածների ներկա ժողովածուն։

* Ընողդումը հեղինակինն է։

3 0 1 4 6 1

ՆՇԱՆ—ՊԱՊԻՐՈՒՆ ՄԱՏՆԵԱԳԱՐԱՆ

ԶԱՎԵՆ Է. ՄԱՍՅՈՒՐ

(ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ)

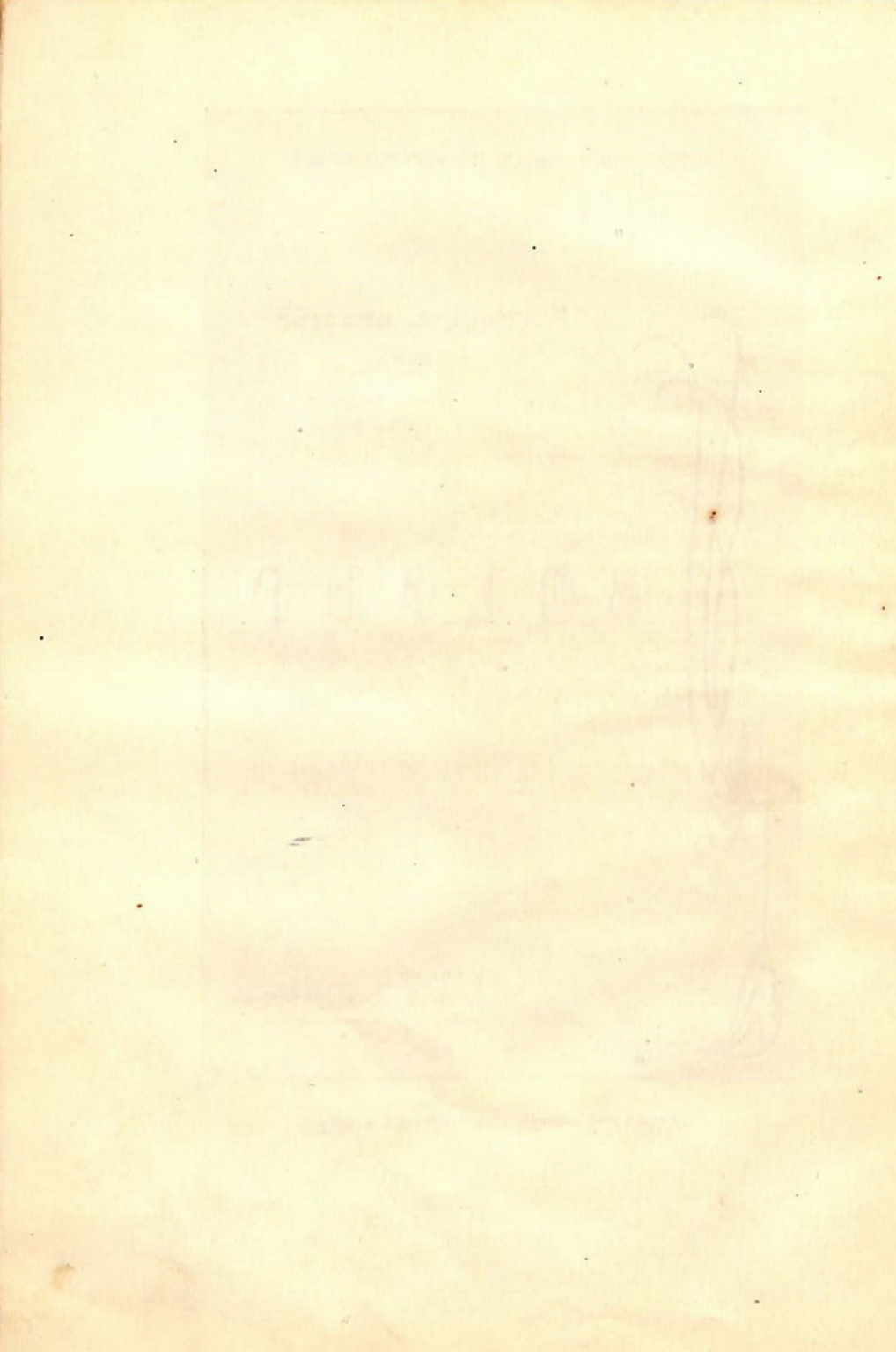
Յ Ո Ղ Ք Ե Ր

Կ. ՊՈԼԻՍ

ԴՐԱՏՈՒՆ ՆՇԱՆ—ՊԱՊԻՐՈՒՆ

1902

„Յ ո Ղ Ք Ե Ր“ ի տապին հրատարակության շաղկիք

Ա Մ Պ Ը

Այս լուսեղեն, ուր յերազներս ասլեցան,
— Յերկիրնքին մեջ, լուսնին աշխարհն արծաթի,—
Ու քեզի հետ փըշըած կ'իյնան ցիր ու ցան.
Այդ փըշըանքեն տաք տաք արցունք կը կաթի:

Բաժնըվելով քու շողերեզ մըտերիմ,
Հովերու բիրտ հարվածին տակ կը փըրթիս.
Կյանքդ յերկինքն եր. հողը կըլլա քեզ շիրիմ,
Ուր թաղվեցան հուր տենչանքներն իմ սըրտիս:

Յեվ կը ժըպտին վերեն արևն ու յեթեր
Մեր վիշտերուն անկարեկիր ու անփույթ,
Փայլալայելով թևերնուն մեջ նոր ամպեր,
Նոր սարսուռներ ու յերազներ ջինջ կապույտ:

Մինչ մենք զոհեր սիրտ անհուն սլապակին՝
Անձրև կուլաս դուն, յես՝ արցունք ցավադին:

Ս Ո Ս Ի Ն Տ Ա Կ

Կը մարեր հետին ճաճանչն արևուն
 Լեռներուն կողեն ինկած մինչև ծով,
 Յերբ ծաղկահաս մայրն հուզմամբ սարսրոտն՝
 Կը խոսեր անոր իր հոգվույն բոցով:
 Կը մարեր հետին ճաճանչն արևուն:

Հովանվույն ներքև սոսին դարավոր
 Տալով կաթողին իր հետին համբույր,
 Այլը կը մեկներ հանձնելով անոր
 Զբքնաղ մանկիկ մը խարտյաշ վարդաբույր,
 Հովանվույն ներքև սոսին դարավոր:

«Մի՛ լար, միշտ հիշե՛ մեր քաղցրիկ որեր,
 Կ'ըսեր ցավագին հայրը մըտահոգ,
 Դուն Արեւն ունիս, իր ժալինոն ու սեր
 Կըրնան ըսփսփել թախիծդ ու մորմոք:
 Մի՛ լար, միշտ հիշե՛ մեր քաղցրիկ որեր»:

«Յես ձեզմե հեռու կ'երթամ տարագիր,
 Թո՛ղ վոր նայվածքեդ քաղեմ քիչ մը ուժ.
 Վորդիս շատ սիրել ինձի խոստացիր
 Վոր հոգի առնեմ քու ձայնեդ անուշ:
 Յես ձեզմե հեռու կ'երթամ տարագիր»:

Հըրուտ աչքերը արցունքով լեցուն՝
 Զայնով մը նըվաղ, հազիվ լըսելի,
 «— Կ'երգնում թե, բաավ, կյանքս, հոգիս համբուն
 Պիտի նըվիրեմ վորդվույս և քեզի»,
 Հըրուտ աչքերը արցունքով լեցուն:

Մինչ հայրն այդ ուխտին վերա կը ցընծար
Գուժկան կառաչ մը՝ թրուով ահարկու
Հանկարծ կատարեն սոսին բարձրածայր,
Բու մը ըսկըսավ հեծել «Հո՛ւ, հո՛ւ, հո՛ւ»,
Մինչ հայրն այդ ուխտին վերա կը ցընծար:

Մութը գիշերվան կ'իջներ լեռներն վար,
Իր ձիով ճերմակ ա'լ անհետացեր՝
Մեկներ եր արդեն հայրը սըրավար,
Դեռ կը լըսվեյին սև բուին կոծեր:
Մութը գիշերվան կ'իջներ լեռներն վար:

. . .

Հովանավուն ներքև դարավոր սոսին
Մայրը իր վորդվուն հետ նըստած մինակ՝
Կը գիտեր տըմուն հուսկ ցուքը լույսին,
Վոր կ'երթար պահվիլ լուրթ ծովուն հատակ:
Հովանավուն ներքև դարավոր սոսին:

Առույգ տըղա մ'եր Արեւն ալ հիմակ,
Հասակը իր մոր կը հասներ ուսին
Սիրտը կըրակ եր ինքը բոց համակ՝
Աղվոր եր դեմքն ալ դերթ պայծառ լուսին:
Առույգ տըղա մ'եր Արեւն ալ հիմակ:

« — Մա'յր, կ'ըսեր, ինչո՞ւ հայրիկս ուշացավ:
Տես ըստվերները դաշտին մեջ լեցան:
Եներթանք քեզի հետ ձոր, դաշտ ու անձավ,
Նայինք, կորսնցո՞ւց արդյոք իր համբան:
Մա'յր, կ'ըսեր, ինչո՞ւ հայրիկս ուշացավ?»

« — Համբերե քիչ մ'ալ, Արեւս իմ սիրուն,
Պատասխան կուտար մայրիկն անկասկած:
Ա'լ պիտի հողրանք քեզ հետ որն ի բուն,

Զի հորըզ դարձին վայրկյան մը մընացի
Համբերեք քիչ մ'ալ, Արեւիս իմ սիրուն»:

Զվարթ եր սիրտն ալ ճիշտ իր դեմքին պէս,
Քանզի կը սպասեր սիրելիւնն դարձին,
Յեւ ինչ պարծանքով, ինչ հաճույքով վեո
Կ'երազեր ցույց տալ անոր իր վորդին:
Զվարթ եր սիրտն ալ ճիշտ իր դեմքին պէս:

Բայց աըզուն սիրտը հուզմունքով կ'եռար,
Յեւ չուզեց լըսել խրնդրանքն իր մորկան,
Յելալ բարձրաբերձ այն սոսին կատար
Տեսնելու համար հայրը սիրական:
Զի աըզուն սիրտը հուզմունքն կ'եռար:

«Ա՛խ, մայրիկ, գոչեց ծառին գագաթեն,
Կարաւան մ'ահա կուգա դեպի մեզ,
Շատ ձիավորներ շուտ շուտ կը զրուեն.
Հայրիկս ալ հետ ե, յեկնւր վոր տեսնեա
Ա՛խ, մայրիկ», գոչեց ծառին գագաթեն:

Հորը կարոտեն հողին սիրարծարծ
Փութաց սոսինն իջնել հե ի հե,
Վոտքը սահեցաւ, վար ընկաւ հանկարծ,
Փըշեցաւ զանկը ժայռերուն վերն:
Հորը կարոտեն հողին սիրարծարծ:

.

Մութը գիշերվան կ'իջներ լեռնեն վար,
Անտառին խորեն իր ձիով ճերմակ
Հայրն ուրախ զվարթ հասաւ սըրավար
Գըրկելու հույսով իր սիրուն գավակ:
Մութը գիշերվան կ'իջներ լեռնեն վար:

Հովանավունն ներքե սոսին դարավոր,
Մայրն, վոր խելահեղ լալով կը թասար,
Յուցուց խեղճ հորը իր գավակն աղվոր
Վոսկրակույտի մը յեղած հավասար:
Հովանավունն ներքե սոսին դարավոր:

Յեւի հանկարծ «Հնւ, հնւ», վայեց բուն վերեն,
Վոր կանխով լացած եր մահը մանկան,
Մինչ խույս կուտային հեք հորն ալ սըրտեն
Սիրո, հըրճվանքի յերազներն ափսքան.
Ու դարձյալ «Հնւ, հնւ», վայեց բուն վերեն:

1890

ՄԵՆԱՍՏԱՆԻՆ ԿՈՒՅՍԸ

Կես գիշեր ե. սենյակիս մեջ միայնակ՝
Կանթեղ չունիմ, վոչ ալ յերկինքն ունի շող.
Ի՞ր լույսն հետին ժառնց դարպասն ու տընակ.
Յեւ մընացի իմ խոհերուս հետ մաշող:

Կը թափառին շուրջս ըստվերներ թանձրահոծ
Մերձենալով հեռանալով համրաբար,
Յեւ կը լքեմ իրենց վայունչն վողբակոծ
Յերբ կանգ առնել կուգան հոգնած ու մոլար:

Տըխուր մըտքիս ուրվականներն են համակ,
Յընորբ հողվույս հաղիվ հասած արբուների,
Յեւ մինչ կ'անցնին որերըս ցուրտ ու ցամաք՝
Անոնք կուտան ինձ ըստվանքն արցունքի:

Զի մինակ եմ հոս դեմքերու հետ տըրտում,
Կույսերու հետ, վորոնք չունին իղձ ու խանդ,
Վորոնց ձայնին վանկերն՝ աղոթք անպատում՝
Կը խորտակեն յերազս ու հույս մանավանդ:

Ապրիլ կ'ուզեմ. անոնք յերկինք ցույց կուտան:
Սիրել կ'ըղձամ. կը գոչեն. «Սեր ե Աստված»,
Յեւ կը պատմեն Դավիթը, Հորն ու չուզան.
Կ'ըսեն. «Միայն մահվան համար ենք հաստված»:

Ձգւր կը վառե յերկինք արեն ու լուսին,
Ձոնելով կյանք ծաղկին, դաշտին ու մարդուն,
Յեւ կը դառնամ նորեն համեստ այն լույսին
Վարուն ներքե լուռ կը հըսկե աչք մ'արթուն:

Բոցեղ շունչ մը կը խընդրեմ յես, սիրտ մը տաք
Վոր խառնըվի տենդոտ հոգվույս հորձանքին,
Յեւ Սաղմոս մը կը դընեն, ա՛հ, բարձիս տակ,
Խաչ մ'ալ փայտե ընդդեմ սըրտի փորձանքին:

Այդ փորձանքներն յես կ'երազեմ անդադար,
Կյանքի բոլոր մեծ պայքարներն, հուրն անհուն,
Աշխարհի մեջ չընչին բաժինս իմ արդար,
Յեւ կը թողում յերկինքն իրեն սուրբերուն:

Յերկինք անբավ, ու՛ր եռթյուն վեհ, անճառ,
Գաղտնիք անհաս, տեսիլ վըսեմ, սուրբ տաճար,
Այն խորհուրդն ես դուն զոր հոգիս դեռ մատաղ՝
Միշտ կը պաշտեր թե՛ ալեկոծ, թե՛ խաղաղ
Դուն այն առանցքն ես, վորուն շուրջ վաղվըզուն՝
Կը թեկնին իմ ցընորքներս սղասուն,
Յեւ զըմբեթիդ վերեւ սլայծառ ու շքեղ
Կը ժըպտեր ինձ լույսերու բուլլ՝ մը բյուրեղ,
Անուշ պատկերդ ու դեմքդ աղվսր լուսավառ
Ճառագայթներ կուտար սըրտիս իմ խալար.
Ինչպես արփուլն լուսաճաճանչ կարմիր շող
Կը փաբատե հոծ ամպերուն սև ամբոխ,
Վորոնց ծոցեն խիտ խիտ շանթեր ու փայլակ
Կը խոյանան ժայթքելով թոն ու կայլակ.
Ավանդ, յերբեք իմ ըղձսնքիս չեղար խուլ,
Որորեցիք միշտ հույսերով զիս խաբխուլ,
Արծալեմու համար տենչերս ու յերազ,
Ինչպես կին մը վոր կը պըչըր հեղանազ,
Միշտ ցույց տալով նոր հըմալքներ ու հրապույր,
Քեզ գերեցիք նույնիսկ միտքերն անհամբույր,
Վեհ, ինչ ես դուն, ծնվ անմատույց ու խորին,
Ո՞ւր ե արդյոք ըսկիզբդ ու ծայրըդ բուկին.
Ե՛մկ մըն ես արդյոք և կամ ոին պատկեր,
Պատրանք վաղանց, ինչպես բուրբ վայելքներ,
Միթե սուտ չե՞ ինչ վոր խորհուրդ կը կոչեն.
Բոլոր բույրերն ու սերերը պատրանք չե՞ն
Յեւ մեր սիրտը՝ հիմար մեղու, հեք մանկիկ,

Ծաղիկներու շուրջ կը հածի թափառիկ,
 Կամ լուսատարի ողասլացիկ խոլ թիթեռ՝
 Միշտ կը զոհվի բոցին վոր զինք կը դռնթեր,
 Իսկ թե եակ ես կամ թե վոգի, ո՛վ յերկինք,
 Ունիա անշուշտ կիրքեր վորով կը մըրկինք,
 Դիտես ինչպես մութին մեջ խեղճ միջատներ
 Կը փափագին թեև մինչև դադաթներ,
 Դիտես ինչպես կ'անձկան քեզի հասնելու,
 Թեև խոնարհ, թեև կամքիդ միշտ հըլու,
 Թե լուսեղեն եակներու սիրույն լոկ
 Բաց են սըրտիդ դըռներն ամուր անողոք,
 Յեվ մեր աղոթքն ու պաղատանք յեթե պիղծ
 Քեզ կը թվին, նախ փարատե մեր թախիծ.
 Յեվ հետո տես թե լուսինեզ ալ աղվոր
 Չէն շողշողար մեր ճակատներ սըգավոր,
 Այլ... կը ճանչնամ ըզմեզ արդյոք, թե դուն ալ
 Բուռն տենչով կ'ըղձաս մեզի մոտենալ,
 Յեվ որենքին անաչառ ձեռքն յերկաթե
 Ըզքեզ ամուր ցանցերու մեջ կը պատե,
 Կը ճանչնամ զիս, թե կ'երևամ քեզ անշունչ,
 Ինչպես շյուղերն ու ցորեններն վոսկեփունջ,
 Վորոնց շըրջուենն ու ձայներուն նուրբ սարսուռ
 Մեզի համար հավերժություն մըն է լուռ
 Այս խոհն, ավանդ, կը մըթագնե կայծն հոգվույս,
 Կ'ուզեմ ըլլալ յես քու քերթվածդ արշալույս,
 Կ'ուզեմ կյանքիս բոլոր ժամերն ու վայրկյան
 Քու ձեռքովդ իսկ կաղմեն անհուն, սուրբ մատյան,
 Ուր տենչանքներս քեզի համար վառվառին,
 Ինչպես խունկը ծոցն վոսկեշող բուրվառին,
 Թո՛ղ, ո՛վ յերկինք, թո՛ղ, կապուտա՛կ դուն կամար,
 Ըզքեզ հոգվույս հուզված ձայնով գոչեմ մայր,
 Յեվ լուսնակդ ալ քույր մ'ըլլա ինձ կարեկից,
 Վուրուն պատմեմ բոլոր հոգերս ու՝ կըսկիծ:
 Թո՛ղ վոր նայիմ աղվոր գեմքիդ հրաշափառ,
 Յեվ հիացման խոր ըզգացմամբն անբարբառ
 Ծունգի գալով աղաչեմ քեզ վոր պարզես

Խորհուրդներուդ անհատ, անրաւ աստարեղ,
 Յեթե ժըպիրճ զիս համաբիս սակայն միշտ,
 Բաղձանքս յեթե քեզ յերես ամբարբշտ,
 Հիշե թե դուն մայր յեղար ինձ, և թե դուն
 Լստեղծեցիր այս գրծուձ կալիս յեռանդուն:
 Ինչ մեծ իդձեր տալիս նյութին այս չընչին
 Վոր անսնցմով յեղաւ եակն առաջին:
 Դուն ես վոր միտքս անդադար քեզ կը ձըգես,
 Մարդն անգունդին հըրայքը չուներ առանց քեզ:
 Ծովուն ալքը, ծրմակին մեջ, վիհին խոր
 Ժայռին ծայրն իսկ կը հետեիս դուն անոր:
 Անպարազիր տեսարանեղ սղղըված,
 Ան ալ կ'ըզձա անհուն ըլլալ, ով Աստված,
 Յեւ չանցանք ե միթե սուրաւ ամպին հետ,
 Թըռչիլ մինչև արևներուն արահետ,
 Խընդրելու թե հրեշտակներեն, ալգեն հուր,
 Վողկներեն գոնե բառ մը հեշտալուր,
 Վորուն ճաշակն յերագներու մեջ անցաւ՝
 Իրեն վոսկի բաժակներով տրվեցաւ:
 Սակայն, յեթե մեր աշխարհին չես դուն տեր
 Ու շանթարձակ ամպերեղ վար չես իջներ,
 Թե չես տեսներ մեր կիրքերուն խոլ ալիք,
 Թե մեր տենչեր քեզ կ'երեսն խաղալիք,
 Փըշըք, ապա, մեր ըզձանքին խոլ թևեր,
 Դեմքիդ վըրս ձըգե քողեր ու բսավեր
 Յեւ աշխարհի ցած իրերուն մեջ եեթ
 Թող ցընորքներս, տենչս ու հողիս թաղվին զեթ:
 Իսկ դուն, յերկինք, տարրերու մեջ անըզա
 Իշխե հավետ, ուր վոչ քընար, վոչ սիրտ կա:

1885

Խունկը կը ծըխի խորանին առջին
Բուրվառին մեղմիկ ճոճումովն արծաթ
Մուխի վարանք մը պըլլըված խաչին՝
Մըշուշով կ'ոծե սուրբերուն ճակատ:

Պաղատանքներու սարսուռներ յերկայն
Կամարներուն տակ կը մարին տակավ,
Մոմերու տըժգույն բոցերը լալկան
Բրթթող աչքերով կը հեռն կարգավ:

Սուրբ սյուներուն մոտ շրդարշ մը ճերմակ
Գաղտուկ հեծքերու զոզով կ'երերա,
Սիրտ մը փաթթրված ըստվերով համակ
Խունկին պես լըռին հրաշքով կ'եռա:

Խունկը կը ցըղնի բուրվառին ծոցեն
Ու յեթերն ի վեր կ'ելլե խոյանքով,
Նյութ եր, բույր կ'ըլլա լափվելով բոցեն
Իր կյանքը ցողված յույսի յերանգով:

Հեք կընոջ սիրտն ալ, վոր հոն կը մըխա,
Պիտի չաղատի իր պատյանեն կուռ,
Մինչև վոր հալի, լուծվի, տարբանա
Լափվելով բոցեն տենչերուն մաքուր:

Վողջույն կուտամ անհուն սիրով քեզի, լուսնա՛կ,
 Ո՛վ մըտերիմ տըխուր հոգվույս իմ միայնակ,
 Թե չըլլայիր դուն, և շողերդ այդ փայփայուն
 Ջըշեշին սըլացքն հոգվույս յերազներուն,
 Փոս մը կ'ըլլար կյանքըս, թափուր և ամայի,
 Փոս մ'որ մըռայլ դամբաններու լուկ կը նայի,
 Վորուն յեզերքն ա՛լ չի փըթթիր ծագիկ և բույս,
 Ուր կը մոռնա ցողել արեն իր արշալույս
 Ու կ'անցնեյի ըստվերի պես կյանքին մեջն
 Բըշվելով հոն ուր կը հեծեն, կը հառաչեն,
 Կամ նըվազած կանթեզի պես շիջեափառ
 Կը կըքեյի ամեն հովի յես անբարբառ
 Բայց դուն, լուսնա՛կ, քանի վերեն ինծի ժըպտիս
 Մըտքիս թըռիչք, ավյուն և հուրք կուտամ սըրտիս.
 Քանի թողած շողերու հույն յեթերաճեմ
 Պատուհանիս առջին կուգաս յերբ կ'աղաչեմ,
 Քու ըզդայուն, սիրող անուշ սըրտիդ վըրա
 Տաք արցունքով լեցված՝ հոգիս կը գուրգուրա
 Վնչ, վճրբան բարձր ես, վորքան սուրբ և խնչ վըսեմ,
 Նըշույններուդ ներքև Ստովածն յես կ'երազեմ
 Տեղերքի վողխն ես դուն, թե վոչ հայլին,
 Վորուն մեջն սըրբություններ կ'արտափայլին
 Դըթությունն ես կամ դիցուհին դուն Աթենասո,
 Վոր խըրճիթին ու դամբանին կը մոտենաս,
 Յեվ յերբեմն ալ նոճիներուն մըշտադիշեր,
 Վորոնք տըրտում են, ինչպես մահն ու իր հուշեր
 Դուն չես սիրեր վոսկեսաճուճ ճոխ ապարանք,
 Վոչ թավիշն սըրահակներ, ամսւլ պատրանք.
 Քու քմայքդ են անտառն ու դաշտ, սարերն արձակ

Ուր կը թողուն վանկ մը հովը, թողունն ու ձագ՝
 Վիշտը հրապույր մ'ե քեզ համար, և փոսն ու փուլ
 Շողերուդ տակ կը փալվիլին ինչպես սըմբուլ
 Սիրտ մըն ես դուն, վնձ, զայն կըզգամ, սիրտ քերթողի,
 Յերազներով, հրմայքներով ու խանդով լի,
 Կամ մայրիկիդ գիւղին խըլված աղջիկ մը կույս,
 Վոր քողի տակ կը պարուրես սաքսուռդ ու հույզ,
 Դուն չես խոսիւր բընալ, լուսնա՛կ, բայց կը գիտեմ
 Թե շատ լայեդ կը տըժդունիս առտըվան դեմ,
 Տըխուր նայվածքդ ինձ կը պատմե առատապես
 Թե լոկ լույս մը չես դուն ուրիշ գունտերու պես,
 Բեզի նման յես ալ ցավեր ունիմ, լուսին,
 Չես հըմայեր գիւ ալ կյանքի փառքերն վոսին.
 Հողիս թե մը միայն կ'ուզե, կապույտ փետուր.
 Ճառագայթ մը քեզմե, բեկրեկ նըշույլ մը տնւր,
 Վորուն կառչած վերաթեւեմ իրբեկ պարիկ
 Մինչև բյուրեղ քու ապարանքդ ողապարիկ
 Յես քեզի ձոն տամ իմ հողիս անոր փոխան,
 Պատմե իրեն խորհրդավոր իղձերդ համայն.
 Թո՛ղ գունտե գունտ սափառնելով մինչև հեռուն,
 Արցունքդ ամբողջ տանի ցըրվե հովուն, ծովուն,
 Յե՛վ դարերուն վըրա կեցած միշտ անխափան՝
 Ըլլա հավետ անմահ սիրույդ քու յերգարան:

Ո Ր Ր Ո Ւ Մ Ն Ե Ր

Կը մտրի լույսն ամպերուն տակ յերերուն,
Ա'լ կը պարզե կյանքի յերազն իր շողին,
Խորհուրդներու մեջ փաթթելով մեր հոգին,
Դեղնած մտրած նայվածքին տակ լույսերուն

Ա'լ կը պարզե կյանքի յերազն իր շողին,
Մեր միտքն անդուլ կը թափառի միշտ հեռուն
Դեղնած մտրած նայվածքին տակ լույսերուն,
Անհոգ, անփույթ վաղվան պետքին ու հոգին

Մեր միտքն անդուլ կը թափառի միշտ հեռուն
Կապված ծագկին, յերգին, շողին ու սյուզին,
Անհոգ, անփույթ վաղվան պետքին ու հոգին

Կապված ծագկին, յերգին, շողին ու սյուզին,
«Վարդը փուշ և, կ'ըսենք, ձմեռն ալ՝ դարուն»,
Ու կը դիմենք դեպի անդունդը կյանքին

1892

Ո Ր Ո Ր ՈՒ Մ Ն Ե Ր

(Վարիս)

Լերան յետին կը հալի գունան արևուն.
Ըստվերները ցից սարերեն կ'իջնեն վար,
Խառնըվելով շուշան, լելակ ամպերուն,
Ուր կը հաճին մեր անուրջներն ողապար:

Ըստվերները ցից սարերեն կ'իջնեն վար.
Խորհուրդներու լուռ հըմայքովն ակաղձուն՝
Մեր սիրտերը կը բարախեն զերթ կիթառ
Գըզվանքին տակ լուսնին բեհեզ ցոյքերուն:

Խորհուրդներու լուռ հըմայքովն ակաղձուն,
Թողած կյանքի վիշտն ու հըրճվանքն անհամար
Մեր սիրտերը կը վերանան սրբուն:

Թողած կյանքի վիշտն ու հըրճվանքն անհամար
Կապված հովին և յերկինքի բոցերուն,
Յերազի մեջ կը մոռնանք կյանքն ու աշխարհ:

1900

Նոր յելած եր սուգեն, կապույտ կը հագնեք.
Գըլուխն ունեք ծալի բեհեզ մը սիրուն,
Վորուն վետ վետ ծալքերուն նուրբ ծըվանքներ
Կ'ոլորվելին շուրջն իր վոսկի մաղերուն:

Միշտ լուսեղեն ծիծաղ մ'ունեք իր բերան,
Հընչուն, անուշ, յերգի մը պես սիրարծարծ,
Յեւ խրոփիչ նայվածքին մեջ անոր լայն
Ծոփն իրեն գույն, յերկինք իր շողն եր դըրած:

Սիրած չեք գեռ, վնճ, դայն կ'ըսեք իր ճակատ.
Զըքնաղ յերազ մ'եք լոկ իր կյանքն ըսպիտակ,
Անուրջ մ'անծիր, ուր կույս հողին խանդակաթ
Կը ծածանեք ջերմ իղձերու բոցին տակ:

Բընության մեջ ծոփն եր իր տենչն առանձին.
Ծաղիկներուն, դաշտին համար սեր չունեք.
Ամեն առտու կարմիր արեն այգածին՝
Իր մակույկով ծովուն մեջ դայն կ'ողջունեք:

Զեյինք գիտեք, պըչըմնք եր թե պարզ ճաշակ
Այդ մակույկն ալ կահված գույնով միշտ ծովուն,
«Կապույտ աղջիկ», կ'անվանեյինք կամ «խաժակ»,
Յերբ կը նավեր փոթորկին դեմ և հովուն:

Զեր վորսար ան, և վոչ ալ գիրք կը կարգար,
Անհունին մեջ մըխըրճելով իր հողին՝
Կ'ուզեք բաժնեւ շողերուն հետ անդադար
Գաղտնիքները, զոր կուտա ծոփն յերկինքին:

Հովին, վիհին, ալիքներուն բարեկամ,
Հորձանքներին, ամպեն, շանթեն հունքեր վախ,
Այդ անկայուն տարրերուն մեջ շատ անգամ
Կըռված, հաղթած եր ամպըռսլին ալերախ:

Բայց գիշեր մը մոտեցաւ կուր մը փութով
Սուր ճեղքելով ծալ ծալ ծրփանքն ընդարձակ.
Իր առջևն տեսիլքի պես հոգեթով
Լույս ճակատ մը անցաւ գեղով համարձակ:

Լուսնին տարտամ նըշույններուն ներքև ձյուն
Սև ու ծափի աչքեր գիրար հասկըցան,
Յեւ սյուզն աշխույժ անոնց շունչին մեղմ հըծծյունն
Արձազանգեց սիրո բառով մ'աղվաճայն:

Խոժոռեցաւ իսկույն ծովուն ջինջ յերես,
Մըրրիկ մ'եւալ, ժարեց լույսեր, կայծ ու բոց,
Լեռներու պես վեր բարձրացան փրփրազեղ
Կոհակներու անսանձ ամպերն հողմակոծ:

Ա'լ հորիզոն չըկար, քառս մ'եր յեթեր՝
Ճիւղաղներու հանդես մը սև ու մըռայլ,
Յերկինք անդուլ սուր փայլակներ կը նետեր,
Շանթ կը տեղար հընոցներեն իր շըռայլ:

Նախանձոտ ծոփն հանկարծ թոթվեց իր ուսեր,
Բացաւ թեւերն առաւ աղջիկն հեշտագին,
Անոր կյանքին հետ հրապույրներն ալ ու սեր
Զուգեց թողուլ կիրքերու մեծ վըտանգին:

1890

Ա՛հ, յեկա՛ր վերջապես, ով աշուն,
 Այբի հարս վերավոր,
 Աղջիկներ թարմ, մատղաշ ու նախշուն
 Քեզ կ'անձկան, իրավ վոր
 Հոգիներ ծաղկահաս յերազուն
 Ըգբեզ միշտ կը պաշտեն,
 Ժողվելով նըշխարներդ աղաղուն
 Անտառեն ու դաշտեն
 Միգամած յերկինքիդ տակ սըրտում
 Սալարչուտ զիշերներ
 Ինչ իզձեր, ինչ խոհեր անպատում
 Կը հըսկեն անհամբեր
 Յեւ յերբ հովի ըսկըսի թափել վար
 Ծառերեն տերեւներ,
 Շատ կյանքեր անոնց պես վողեվար
 Կը մեկնին յերկրեն մեր
 Ինչ ունիս դո՛ւն անուշ և չըքնաղ
 Քու քողիդ տակ թարուն
 Վոր սըժգույն վերջալույսդ իսկ նվաղ
 Ձեն փոխեր հետ ալգուն,
 Վոչ ալ գոտ արտներդ անմարմանդ
 Կարմրագեղ վարդերուն,
 Վորոնց մեջ ցողն իբրեւ աղամանդ
 Կը շողա յերերուն
 Քու հըպուշդ անձանոթ և սըրտիս,
 Շընորհքիդ անտաքեր՝
 Վորպեսզի պըշըանքով ինձ ժպտիս,
 Կը սպասեմ անհամբեր

Անձրևոտ քու աչքերդ այդ հիվանդ
 Չունին գեղ ինձ համար,
 Դալկահար Հոր հակտիդ մանավանդ
 Չեմ բընալ սիրահար.
 Զի հոգեր քեզմե շատ ունիմ յես
 Հոգվույս մեջ հըրախանձ
 Վաղանցիկ տըրտմությունդ ալ, գիտես,
 Վո՛հ, չ'ազդեր ինձ նախանձ:
 Թերթերուդ մեջ ունիս դուն յերբեր
 Թերթեր նուրբ ու մաշած,
 Վորքան թերթն իմ հոգվույս աղերեկ
 Զոր վիշտերն են տաշած:
 Քու հովերդ ալ տըխուր վոզրերգու.
 Չայն ունի՞ն բախկան
 Իմ սըրտիս հուզումներն յերգելու.
 Մինչ ժայռերն ալ ըզզան
 Հեզնությամբ կը նայիմ պատկերիդ
 Թախծությամբ լուսավառ,
 Վոր արև մ'ե տըժգույն, անժըպիտ
 Հոգվույս քով իմ խավար:

1890

Նոր կը լըռեք ծառին յետե
 Սոխակին յերգն այն գիշեր,
 Վարդին թերթերն հով մը թեթե
 Թուփերուն տակ կը քըշեր,
 Ծառն ուներ շուք, յերկինք նըշույլ
 Լըճակին մեջ սարսըռուն,
 Ուր կը պարզեր սյուզն հեշտասույլ
 Հետ յեթերին կայծերուն,
 Հեռուն՝ դյուղին լույսերուն փայլ,
 Հոն՝ քաղաքին լսող շըշուկ,
 Մարդին վրա գորտերուն քայլ
 Կը դըժաղեր կայթ մ'անշուք,
 Յես միայնակ լուռ և խոհուն՝
 Մոռցած աշխարհքը բոլոր,
 Չեյի ըզգար իսկ այն պահուն
 Թե մասն եյի գեթ անոր,
 Կ'ըղձայի վեր յելլել, միշտ վեր,
 Այսպէս ալ վեր, թոչունեն,
 Հոն ուր լույսեր, բույրեր, հովեր,
 Հուրեր գիւրաք կ'ողջունեն,
 Վահ, ինչ կա հոն, արե՞ մ'անշեջ
 Ճառագայթներ, կայծ ու ցող,
 Այդ անըզգա տարրերուն մեջ
 Չըկսի գեթ սիրտ մ'ըզգացող,
 «—Սիւրտ մը կ'ուզես, զայն ունիս դուն,
 Քու հոգիեդ անբաժան,

Հընչեց քովես ձայն մեռանդուն,
 Սիրտ մ'որ քեզ չե անարժան՝,
 Փոքրիկ քույրս եր, հէք Վերգինյան
 Գեղով փայլուն զերթ դոհար,
 Իր ձեռքին մեջ ձյունի նըման,
 Ծաղկի փունջ մը կը դողար
 Նուրբ ծաղիկներ եյին փափուկ
 Կապույտ, փոքրիկ, ցողաթուրմ,
 Վորոնց անունն ե անմոռուկ
 Հիշատակի վըսեմ քուրմ,
 «—Մի մոռնար զիս, ա՛ռ պահե դուն,
 Հարեց իր ձոնն ինձ տալով,
 Թե մոտդ ըլլամ ե թե հեռուն,
 Վնճ, միշտ հիշե զիս սիրով՝,
 Գըրքի մը մեջ պահեցի զայն
 Իրըն գանձ մը թանկագին
 Այդ գորովոտ սիրուն վրկան,
 Ուր անփոփած եր հոգին»

* *

Դեռ կը լըսվեր ծառին յետև
 Սոխակին յերգն այն զիշեր,
 Վարդին թերթերն հով մը թեթև
 Թուփերուն տակ կը քըշեր
 Մինակ եյի, լուռ ե խոհուն,
 Քունն աչքերես կուտար խույս,
 Միտքըս կ'երթար հոն այդ պահուն,
 Ուր կը թենն սիրտեր կույս
 Ու կ'իջնեյի բարձունքեն վար,
 Միտքըս դատարկ, սիրտս վոսին,
 Զի յերկինքի լույսերն հազար
 Հոգվույս վոչինչ կը խոսին
 Գըրքի եջ մը բացի իսկույն
 Ինձ համար շատ թանկագին,

Յեւ լեցիւեցալ հոգիս անհուն
 Արցունքներով դառնագինս
 Փունջը զըտա, վնէ, փունջն այն սուրբ
 Այն պաշտելի ձեռքին ձոն,
 Յեւ կարգադի գիրերով նուրբ
 «Զիս մի՛ մոռնար» զըրթած հոն
 Ծառն ուներ շուր, յերկինք՝ նըշույլ
 Լըճակին մեջ սարսըռուն,
 Ուր կը պարեր սյուզն հեղատույլ
 Հեռ յեթերին կայծերուն
 Այլ, սուր իր ձեռքն, սուր իր պատկեր,
 Ո՞ւր սիրող սիրան այդ տաքուկ,
 Ո՞ւր սև աչքերն իր յուսահետ,
 Ո՞ւր անուշ ձայնն իր փափուկ
 Արդ կը ծածկե ցուրտ գերեզման
 Ձեռքն վոր արվալ այդ նրվեր.
 Սիրան, վսր ըզգաց, վնէ, շա՛տ այնքան,
 Հոգերուն տակ և սառերս
 Յեւ զուն հոս ևս, միտգոյքի՛ս,
 Ո՞վ իր սիրուն սին պատկեր,
 Անսր սըբտեն ինձ կը խոսիս,
 Մինչ իր շըրթունքն և լըսերս

1890

Հ Ո Վ, Ը

Թալ թուփերու շուքին տակ
Զիս կը գրգզվե հոփն անհուն
Իր մեղմ շունչով թարմ ու տաք,

Յեզ կ'որոնվիմ անհատակ
Յերազներու մեջ փայլուն
Թալ թուփերու շուքին տակ:

Սույլ մ'ունի պարզ և հըստակ
Յերբ կը խոսի ծառերուն
Իր նուրբ ձայնովն ըսվիտակ,

Յեզ շատախոս ճամարտակ,
Ա՛յ տանձ չունի իր լեզուն
Թալ թուփերու շուքին տակ:

Ամպերն ի վար շիփ շիտակ
Կ'իջնե սարսուռ մ'անկայուն
Իր դայրույթն անկատակ:

Կը թափթրփին անզիտակ
Խեղճ ծաղիկներ ազազուն
Թալ թուփերու շուքին տակ:

Անդունդին ալքն ու հատակ՝
Վեր վեր ջուրերը ծովուն
Կուտան կուտակ ու կուտակ,

Կը հուզվին զեան ու վըտակ,
Սաղաղ լիճերն իսկ կ'այտնուն
Թալ թուփերու շուքին տակ:

Կը ցայտեն բուստ ու սուտակ
Փըրփուրներն՝ սղաղսաջուն
Ժանյակներով կապուտակ,

Յեւ բաղեղն ու ժատուտակ
Կը գալարին գողգոջուն
Թալ թուփերու շուքին տակ:

Հոփն, ողեղեն սուրհանդակ,
Կը ճեղքե ծոփն յերերուն
Ջերթ ձուկերու գումարտակ.

Հետո, վախկոտ նասպստակ,
Կու գա նիրհել լուռ, թաքուն
Թալ թուփերու շուքին տակ:

Աըշալույսին հետ խայտակ
Կ'ողջունե դարձն արևուն,
Ինչպես թըռչունն ու կոտակ.

Բայց կը մընա հիշատակ
Հետքը իր խոլ խաղերուն,
Թալ թուփերու շուքին տակ:

1892

Ժ Ա Ն Յ Ա Կ Ն Ե Ր Ը

«Շատ նիհար ե, շատ ալ տըժգույն», կ'ըսեյին,
Յերբ փողոցեն կ'անցնէր յերկայն մեկնոցով,
Մեջքը սեղմած լարերուն մեջ քարսեյիմ,
Աչքն ալ հովեն պատըսպարած ակնոցով:

Ծըփին մույնքը բարեկամ չէր սևերուն,
Մութ ըզգեստով անշուք աղջիկ մեր խոնարհ,
Սև թավիշէ ոձիքն յերկար սևեռուն
Դեմքեն ցոլքեր, ուլեն թովքեր կը զոյնար:

Իր քաղաքի արդուգարդոյն ապերախտ
Դեղանի չէր բընավ այդ կի՛նն անըման,
Ձոր դիտելով իսկ կ'ըլլայինք բարերախտ
Յերբոր պարի սըրահին մեջ կուգար ման:

Ի՛նչ աղվոր եր ոթյակին մեջ՝ յերբ ճերմակ
Ժանյակով մը լոկ կը սքողեր իր թևեր,
Յեւ ուսերուն, լանջքին վըրա անդիմակ՝
Բեհեզի մը թեթև ծալքը կը թևեր:

Մարած, հալած յերանգներու մեջ պես պես՝
Իր սեփական փայլը կ'առնէր դեմքն անոր,
Յեթերային, անծիւր, աննյութ ամպի պես
Միշտ անմատույց, անըրջային և միշտ նոր:

Ժանյակներու այդ փըրփուրներ թափանցիկ,
Ծակտիքն անոնց, ցանցը բարակ ոգային
Յեւ մետաքսե ծըփանքն ալ թույլ ցոլացիկ
Բոլոր անձին դյուլթիչ բան մը կուտային:

Ճառագայթ մը, լույս մը, ավյուն մը կյանքի
Մութ նայվածքին մեջ հրապույր մը կ'արծարծեր,
Սորբն անդունդ առանց յեղբի ու հանգի,
Վորուն դադարներն ունին շանթերն ու կայծեր:

Յեւ ժըպիտ մ'ալ, չըքնաղ փըթթուս մը վարդի
Կուգար բանալ շըրթունքներուն իր թերթեր,
Ինչպես արևն իր ըզգեստովը դարդի,
Վորուն առջև կը բացվին այգն ու յեթեր:

Յեւ կը բացվեր սիրտն յերազի մը հեշտին
Այդ ժանյակե մըթնոյորտին մեջ տաբտամ,
Ջերմ, հըմայող դարկ մը տալով իր շեշտին,
Զոր կը պաշտեր քերթողն ու ջոջն ալ փարթամ:

Բայց ամենուն համար սիրտն եր անտարբեր,
Լոկ կը սիրեր պերճ ժանյակներն անապակ,
Վորոնց հըմայքն անձրևի պես կը թափեր
Այնքան խուսկեր, այնքան վարդեր վոտքին տակ:

Կը փայփայեր զանոնք տենչով կաթողին
Կյանքը դըրած անոնց վըրա հոլանի,
Կըրքոտ սեր մը, ուր կար հանճարն ու հողին,
Ինչպես գիտեն սիրել կանայք խելանի:

Սև առտու մը սակայն հաղով մ'արթընցավ
Իր ժանյակե լայն բարձերուն կըռթընած,
Մեջքին վըրա, կողին վըրա կը զգար ցավ,
Ու կը հևար հոգնած, դեղնած, քըրտընած:

Թատրոնին մեջ ցուրտ եր առեր, կը հիշեր,
Յերբ ոթյակին գուռը բացվեր եր յետին.
Դեկտեմբերի հով մը սաստիկ այն գիշեր
Կը դըղըրդեր անդուլ յերկինքն ու գետին:

Ու մերժեք եր առնել մեկնոցն ուսերուն,
Իր ժանյակներն ըստվերելու յերկուզով,
Նըշուլագեղ վոստայն ճերմակ ու սիրուն,
Ինչպես աստղով լեցուն ձյունն նուրբ կողով:

Յեվ մեռնով ան ժանյակներուն փաթթելած.
Վերջին շունչին հետ յեղավ հուսկ իր կըտակ,
Ժանյակներով սլըճնել իր մահ, սե՛ քերթված,
Ժանյակներով թաղել մաւմինն հողին տակ:

«Ի՛նչ ազվոր ե, կ'ըսեյին, ի՛նչ մանկամարդ»,
Յերբ փողոցն կ'անցնէր դագաղն վողբական,
Յեվ յերգերու, բուրվառներու մեջն ցարդ
Կը ժըպտեր ինք ժանյակներուն սիրական:

1892

ՄԱՆԿԻԿԻՆ ՔՈՒՆԸ

(Հեկնոպոն)

Նիրհէ, մանկիկս իմ սիրուն,
Անուշ թունով նիրհէ դուն,
Որբանիդ քով յեկան հյուր
Արևն, արծիւն ու զեփյուռ,
Թողած ծովերն, ամպն ու սար,
Համբույր բերել քեզ հաղար՝

Բացալ արծիւն իր թևեր
Գլխուդ վերև վոսկեսեր,
Շըրթունքներուդ վըրա նուռ
Սըրսկեց արփին վարդ և հուր,
Յեւ վաշխայեց քամին զով
Այտերդ իր նուրբ բնեզով՝

Նիրհէ, մանկիկս իմ սիրուն,
Անուշ թունով նիրհէ դուն
Բույնը դարձալ դու արծիւն.
Մարը մտալ լույս արփին.
Թըռալ գընաց իր մոր քով
Զեփյուռն անհուն հաղանքով՝

Սյուզին դարձին անձկալիր՝
Մայրիկն հարցուց. «Ո՞ւր եյիր, .
Դեերու հետ կըովեցար,
Հուզեցիր ծով ու մացառ՝
Իսկ համբույրով մը ջերմին
Պատասխանեց խոլ քամին.

«Յես ծառ ու ծով չեմ հուզեր,
Դե հալածել չեմ ուզեր.
Մանկիկին քով ամեն որ
Ըսի յերգեր ու սրոր.
— Նիրհե, մանկիկս իմ սիրուն,
Անուշ թունով նիրհե գուն՝

1897

Արևն հասած եր սենյակին խորշերուն
Թափանցելով վարագույրին ճեղքն ի վար,
Մինչ կանթեղին յետին նըշույլն յերերուն
Դեռ հիվանդին մահճին վըրա կը հեար:

Ծըփանուա ծով մը վարսերու, մեծ հեղեղ,
Բարձին վըրա կը թափթըփեր իր վսակին,
Վորուն ծուփքը՝ գանգուր թեկը՝ գերթ բաղեղ
Գալարվելով կ'իյնան վոր հոն սողոսկին:

Ձըքնաղ ձեռքին վարդ մասներուն տակ ճապուկ,
Կը պահվըտի գեմք մ'անորոշ, բոլորշի,
Ինչպես ծաղիկ մ'որ սըրահին խուսափուկ
Ըստվերին մեջ ծըլած՝ լույսին կը խորշի:

Յեվ կը նիրհե. շունչը սյուզի պես բարակ
Մեղմ ու անուշ ըուրվառում մ'ե ըուրմունքի.
Յերագային սիրո ցուքեր նուրբ, աղագ
Յելեկներ կուտան լանջքին հուղմունքի:

Ամսե մ'ի վեր տառապեցալ, հեք աղջիկ,
Ծաղկախաին սև ըոցերուն մեջ հըրախանձ,
Զայն կը լըլկեր տենդը փակած գերթ ջըղջիկ
Իր լույս մարմնույն, վոր կ'ազդեր տենչ ու նախանձ:

Մահն ալ անցավ որ մ'իւր քովեն, սե՛, խավա՛ր...
Յուրտ սարսուռ մը թափանցեց ներս իր սըրտեն,
Յեվ նվազած աչքերուն մեջ հոգեվար
Նայվածքի ըոցն անհուն մարած եր արդեն:

Հետո յեկավ, վերան ձգեց վերարկուն,
Մոտենալով դարաններուն ծանրագին,
Վորոնց վերա հըսկա հայլին կար կանգուն
Ամանդապահ շընորհներու հրձայքին:

Բայց... նազելի, ջինջ պատկերին տեղ, ամպ,
Ծակ ծակ փորված դիմակ մ'եկավ իր առջին,
Ճըճիներե կերված կրմախք մը ճիւղաղ,
Ուր մեծ վորդ մը կըրծած էր փոսն իր վերջին:

Հարվածն ահեղ իջավ սըրտին իրրե լախտ.
Ճիչ մ'արձակեց սուր, ցավագին, աղեխարշ.
Հայելվույն դեմ դարկավ դըլուխն իր դժբախտ,
Արյունթաթով ինկավ անշունչ գետնաքարշ:

Ու վաղեցին յեկան փութով նաժիշտներ,
Արտասովալից մայրիկն հասավ անխափան,
Ամեն կողմե բյուր ոգնություն կը հասներ.
Յեւ տեղացին, բըժիշկներ, դեղ ու դարման:

Խեղճ աղջիկը բացավ աչքերն արդեն մութ,
Դողդըղալով չոր տերեխ պես տըկար,
«Ա՛լ չեմ սիրեր, մըրմընջեց, կյանքն այս անգութ»,
«Ու, ա՛լ մահվան մըռայլ փոսեն չեմ սոսկար»:

«Ա՛լ թողեք զիս, թողեք վոր շունչըս հատնի,
«Զի գերեզմանն ե վայր անել ու անանց,
«Ուր հեք դեմքըս պիտի պահեմ միշտ դադտնի՝
«Սե հողերուն վերմակին տակ անթափանց»:

Մահը վոր հոն դարանամուտ կը սպասեր,
Տակավ յեկավ անոր հոգվույն քով տըրտում.
«— Ծաղկախոն առավ մըրմընջեց գեղդ ու հույսեր՝
Պիտի տանիժ յես ալ ցավերդ անպատում»:

Ու անոր գիրին ինկալ աղջիկն հոգեվաթ,
Հոն իր բախտին վըրա լացալ ու լացալ,
Յեւ համբույրով մ'երկայն, խորունկ, խանդավառ,
Այդ թախծության հեշտանքին մեջ հալեցալ:

Արեն հասած եր սենյակին խորշերուն
Թափանցելով վարագույրին ճեղքն ի վար,
Դեռ կանթեղին հետին նըշույն յերերուն
Հեք մեռելին մահճին վըրա կը հեար:

1892

Ա Ձ Ք Ե Ր Դ

Ծով մը կապույտ կը ծավալի
Աչքերուդ մեջ, ուր չըկա սեր,
Ծով մը հանդարտ, ըզմայլելի,
Ուր կը ցոլան ցայտուն լույսեր.
Բայց ըզգացումն հոն կը հալի
Ինչպես տաքին՝ պատառ մը սեր:

Յերբեմն անկե կ'անցնին բարակ
Հառաքայթներ պայծառ ու ջինջ,
Ջըղուտ հոգվույդ ցուքեր կը ընակ
Յերևույթով մ'ազվոր, անջինջ.
Բայց կը մարին անոնք արագ,
Ինչպես հովին դեմ կայծ մ'ոչինչ:

Մերթ ծաղիկներ կ'ըլլան փափուկ
Գորշ կապույտով մանուշակին,
Այնքան նըրբին և խուսափուկ
Վոր չունին գուն վորոշակի,
Բայց կը թափին ինչպես հափուկ
Դաժան շունչին դեմ խորշակի:

Որ մ'ալ տեսնես շատ են հոգներ
Մեծ թախիծի խոհով մ'անանց,
Արցունքներու տակ կայլակներ
Թարթիչներեղ կը մաղվին թաց,
Վոր կը թրվին սև ժանյակներ
Գոհարներու շարքով բանված:

Աշխարհներ են աչքերդ անհուն,
Ուր կան լույսեր, հույզեր հըսկա.
Սառույց, հըրդեհ, բոցեր փայլուն,
Ժրպխան ու հույս չեն բացակա.
Կուգան, կ'անցնին անկե սահուն
Գութն ու արցունք. լոկ սեր չըկա:

1892

Կը վազե ան, շուտ շուտ կ'երթա դեպի ծով,
 Յեւ անդունդին վըրա ծըռած ծաբավի,
 Կ'ուզե պատռել խութն ու ծրփանքն իր կոծով,
 Ծըծել, քամել, հատցընել ծովն յուրովի:
 Կը վազե ան, շուտ շուտ կ'երթա դեպի ծով:

Թաց նայվածք մը աղոտ աչքին մեջ տարտամ
 Կը թըրթըռա ցընցումներով, թախծազին,
 Յեւ ցավատանջ ըզգացումներ կը կարդամ
 Անոնց հատակն ուր մոլորած ե հոգին:

Տենդոտ սարսուռ մ'ունի բերանն իր ցամաք,
 Խընդուկ մ'որ սև որ մ'իւր բերնին ե փակեր,
 Յեւ խոսվածքին մեջ շեշտ մը խոլ ու ճերմակ
 Կը ծիծաղի, յերբ կ'արտասուեն իր աչքեր:

Ձայն մ'որ յերգի կը նըմանի սըրտաբեկ
 Նիհար կուրծքեն դուրս կը թըռչի գերթ բողոք,
 Խուլ անեծք մը, դոր չե լըսած մարդ յերբեք,
 Հեծկըտուք մը և մաշող հազ մ'անողոր:

Հետո, հանկարծ քըրքիչ մ'ահեղ, հեգնակրան
 Քարին, ժայռին դեմ և լույսին, խավարին.
 Ինչու չեն լար անոնք կորուստն իր մանկան,
 Վոր ծովն ինկավ, մեռավ անցյալ հունվարին:

Միակ սերն եր զոր իր գըրկեն ծովն առավ,
Իր կաթոգին պաշտած մանկիկն այն գըվարթ.
Վարդ մեր ինքն ալ. կըսկիծն ըրավ զայն պառավ.
«Հէք հիմար կին» կ'ըսե իրեն ամեն մարդ,

Հէք հիմար կին, վոր կը պարե՛ ալ հիմակ.
Մոռնալով ցափն, անեծքն, արցունքն ու Աստված,
Վար կը նետե իր վիշտերուն սև դիմակ,
Կարծես մանկիկն հոն ե լանջըին փաթթըված:

Բայց կը վազե նորեն կ'երթա դեպի ծով,
Յեւ անդունդին վըրա ծըռած ծարավի,
Կուգե պատռել խուֆն ու ծըփանքն իր կոծով,
Ծըծել, քամել, հատցընել ջուրն յուրովի
Ու կը վազե, շուտ շուտ կ'երթա դեպի ծով:

1892.

ԱՐԵՎՈՒ ԱՌԱՅԱՅԹԸ

(Հետիւտում)

Զըվարթ առտու մը դարնան,
Յերբ խուցիս բոլոր
Փեղկերը նոր կը բանան,
Ճառագայթ մ'ազվոր,
Արեհն թել մը փըրթած
Ցոլքերով վոսկի՝
Դեռ գիշերվան ցոգին թաց՝
Ներս կը սողոսկի.
Յեւ սահելով պատերուն
Ճերմակ ծեփն ի վար,
Նաղանքներով որորուն՝
Շողալով վառ վառ՝
Կը սկսի պար մը դառնալ,
Պար մը խոլ, թեթե,
Ու կը փախչին շուքերն ալ
Բարձերուն յետեւ
Ճառագայթն արշամասույր
Անիվներ չունի,
Սակաջն փափուկ լուսաթույր
Թե մ'ե թըռչունի
Իր խաղն ազվոր ե աջնքան
Թեւ աջնքան սիրուն,
Վոր խորհուրդ մը խոլական
Կ'ունենամ իսկույն
Կ'ուզեմ բըռնել վոսկեթել
Լույսիկն այն բարակ,

Շիշի մը մեջ բանտարկել
 Իր կայթերն արագ,
 Մինչև տըխուր ձմեռ գա
 Յերկիրն ըլլա մութ,
 Լեցվի գաշտը շըրջակա
 Զուրերով տըղմուտ
 Յեւ ձանձրույթի սև ոձեր
 Յերբ հոգիս տանջեն,
 Իմ ճառագայթս հանեմ վեր,
 Սըրբակի մեջեն,
 Վոր գա պարե, ծիծաղի
 Իմ շուրջս հեղանալ
 Մինչև հոգերս անտեղի
 Փըշըին դերթ ավաղ,
 Ու յետեն վազելով
 Շողիկիս պըչրուն,
 Վոր խույս կուտար ինչպես հով
 Շուրջը մոմերուն,
 Բաղմոցներն կ'ելլեր վեր
 Անկողնիս կատար,
 Յեւ հետս վար կը ցատկեր
 Ու կը կայծկըլտար,
 Կարծես վըբաս կը խնդար,
 Ու կը խաբեր զիս,
 Հիւ գալով շուրջս անզաղար
 Գըլխուս և վըզիս
 Յես կ'ընեյի ամեն ջանք
 Զինքը բըռնելու,
 Իսկ ան կուտար ինձ տանջանք
 Փախչելով հեռու
 Վերջապես ձեռքըս ինկալ
 Լույսիկն անապակ,
 Զոր փակեցի բշտապալ
 Նեղ շիշի մը տակ,

Ու պահեցի փաթթելով
 Թուղթերու մեջ հաստ
 Վոր չըթըռչի ինչպես հով
 Շողիկս անըզգաստ
 Յերբոր ձըմեռը յեկալ,
 Ամպերը սեցան,
 Հոծ սաղարթներն ալ կարգալ
 Յեղան ցիր ու ցան,
 Որ մը, յերբ սիրտս եր կտարած,
 Յեվ անձրև կուգար,
 Հիշեցի շողըս հանկարծ
 Յեվ խոյ մեր պայքար,
 Բացի սըրվակս անհամբեր,
 Ի՞նչ տեսնեմ, ավանդ,
 Մեջեն թըռեր, փախեր եր
 Շողիկըս չըքնադ

1900

Հ Ո Ւ Շ Ե Ր

Հեռուն, հեռուն, լուրթ մըշուշին ծալքին տակ,
 Թըրթըռացող աղոտ լույսին սկես անուշ,
 Նայվածքներ կան մերթ արցունքոտ, մերթ հըստակ,
 Վոր կը հուզեն կյանքիս խղճերն ինձ անհուշ:

Պուրակին թոշ ըստվեճներուն տակ մըթին,
 Ուր գեփյուռներ ծաղիկներուն կ'այցեղեն,
 Ուր բուրմանց թարմ ծիածաններ կը փըթթին,
 Միշտ կը զըտնե հողիս հուշիկ մ'անցյալեն:

Լայն հոսանք մը՝ վոր ծոպերով լուսածիր
 կը կոծկոծի սորսորելով սարե սար,
 Հուզմունք մ'ունի, տենդ մը վաղըին մեջ անծիր,
 Ուր կը հիշեմ մըտքի ծրփանքս իմ հագար:

Ժապավենի դույն մը կտրմիր կամ գեղին
 կապված ազվոր, փափուկ վըղի մը ճերմակ,
 Բոց մը կուտա հոգվույս մարած կանթեղին,
 Ուր յերազիս թույրերն հալած են հիմակ:

Իրիկվան դեմ սլայծառ ողին մեջ ծավի,
 Զըվարթ սույլեր կը սըլվըլան ինձ ի զուր.
 Տըխուր վանկ մը, հեք մը, հըծծյուն մը ցավի
 Լոկ սըբտիս մեջ իր արձագանքն ունի սուր:

Ատորվան մոտ, խավարտներու մեջ վոսին,
 Կամ ծորի մը հոծ թուփերուն մեջ թռած,
 Ցայտ մը ցողի, շաղի կաթիլ մը, ա'հ, սին
 Ինձի համար արցունքի շիթ մ'ե սառած:

Գիշերվան լուռ ժամերուն մեջ թախծալից
Ազդափնւերու ձայներն հովեն յերբ կ'ուռին
Դողդըղալով, միշտ մըտածել կուտան ինձ
Հիմանդի մը, իր հուսկ անեղ սարսուռին:

Ծովն ու յերկինք և տեսիլներ անհամար,
Կյանքն՝ ուր մարդիկ տենդով կուլան կը խընդան,
Հիշատակներ են հոգեցունց ինձ համար,
Ուր կ'ապրի սիրտս անուրջներով անկենդան:

1893

Ի Տ Ե Ա Լ Ը

Լուսնին շողն ե գոր կը մաքե շուտ արփին,
 Հուր յերազ մը վոր այգուն դեմ կը դեղնի,
 Փայլակն ե այն շանթին վաղանց զարնային,
 Ծաղիկ մ'որուն թերթերն հովեն կը թափին:

Հուր յերազ մը վոր այգուն դեմ կը դեղնի,
 Ծիածանին լույս ժապավենն ե նըրբին,
 Ծաղիկ մ'որուն թերթերն հովեն կը թափին,
 Լուրթ կամարին հյուսիսայգն ե ծիրանի:

Ծիածանին լույս ժապավենն ե նըրբին,
 Փըշոտ վարդ մը վորմե լանջըդ կ'արյունի,
 Լուրթ կամարին հյուսիսայգն ե ծիրանի,
 Միշտ փըշըվող ձյուն փըրփուրն ե քարափին:

Փըշոտ վարդ մը վորմե լանջըդ կ'արյունի,
 Փետուր մըն ե թըռած կուրծքեն կաբապին,
 Միշտ փըշըվող ձյուն փըրփուրն ե քարափին,
 Ինչ վոր հովը, ողը, ջուրը կը տանի:

Փետուր մըն ե թըռած կուրծքեն կաբապին,
 Սուրբ համբույր մը յեթերին մեջ հոլանի,
 Ինչ վոր հովը, ողը, ջուրը կը տանի,
 Իտեալն ե՝ որորն հոգվույն մըրափին:

Սուրբ համբույր մը յեթերին մեջ հոլանի,
Կույսն անմատույց բոց տենչերու տարափին,
Իտեալն ե՛րբորն հոգւոյն մըրափին,
Խըռովիչ հուլն անուրջներու սլատանի

Կույսն անմատույց բոց տենչերու տարափին,
Ըղմեղ կյանքին կապող վոսկի մատանի,
Խըռովիչ հուլն անուրջներու սլատանի,
Սիւր յերգը սըրտի խորունկ պարասլին

1898

ԱՅՆԵԼՈՒ ՄՈՏ

Լույսի փունջ մը, շող շյուղերու կուռ հյուսկեն,
Հորիզոնէն վար հուր երոց կը թափե,
Լերան ծայրը ցոլքեր մութը կը պըրկեն
Յանցի մը մեջ լայն վերտերով սաստափե:

Քունեն դարթած կ'երգե մարին, վարուժան
Վոստերն ի վար կախված բույնին մեջ տամուկ.
Դաշտերուն մեջ հույլ հույլ գառներ կը խըժան
Շաղով ոծված մարմանդներուն մեջ համուկ:

Շամբերուն հոծ շուքին տակեն դողդոջուն՝
Դեպի ծովուն ափերն ի վար ավազե,
Ուր փըրփուրին կը նըշմարես վախկոտ չուն,
Լուսածիծաղ առուն վետ վետ կը վազե:

Վոչ հըմայքեն առվին տենդոտ կարկաջին,
Շողին, ցողին լույս ծիծաղեն արծաթի,
Վոչ ալ այգուն ջերմ համրույրեն առաջին
Մեր սըրտին մեջ վարդ անուրջ մը կը ծաթի:

Մենք չենք սիրեր կյանքն հորդաշունչ, կենդանի,
Անցնելու մոտ իրերն ըզմեզ կը կարթեն.
Ու կը ցավինք, յերբ բաղզն հեռու կը տանի
Ինչ վոր յերեկ արհամարհած ենք արդեն:

Մենք կը սիրենք, յերբ արեր ծիրանի՝
Հալած, հատած մոմի նրման վողբվար՝
Ախիքներուն գոգն իյնալով շիջանի
Սողոսկելով խարակներեն դառիվար:

Ծաղիկները, զոր կը թողունք վոր ցամքին
թոնուտ ոգին, ցուրտ արևուն տակ աշնան,
Ծառաներու հանձնած կոպիտ խընամքին,
Թոռմելու մոտ՝ կարծես հանկարծ կ'անուշանա:

Սըրժակները, վորոնց բույրը կը հատնի,
Ա'լ ալելի մեզ սիրելի կը դառնան,
Ինչպես դեղնած սիրտ թըղթիկ մը դադանի,
Զոր կը պահենք գուրգուրանքով անսահման:

Յեվ մեր սերը, վոսկեփետուր թըռչուն բիւ,
Զոր անսըվաղ կը լըքանենք շատ հեղ մենք,
Յերը թե կ'առնե կ'ուզե մեզմե խուսափիլ,
Դողդըղալով մեր հոգվույն մեջ կը սեղմենք:

Մըրժունջները վորոնք հեռուն կը մարին՝
Կոչնակները, հաչյունն անգամ շուներուն,
Գորշ ամպերն իսկ փակած կապույտ կամարին,
Մեկնելու մոտ՝ հըմայք մ'ունին որորուն:

Հուզմունքներն ալ կը վըզովն մեր հոգին
Յեթե չըլլան յերազի պես թևավոր.
Յեվ կյանքն արդյոք կ'ըլլա՞ այնքան թանկագին,
Այնքան անուշ, յերը չըսպառնա մահն անոր:

1900

Ճերմակ փըրփուր փետուրներով աղափնները կ'անցնին,
 կ'անցնին կ'երթան հույլ ի հույլ,
 Յեթերին մեջ թափթըփելով անբիծ անուրջը ձյունին,
 Կույս անուրջներ լուսաձույլ,
 Ամպին տակեն մութ ազոափներ սև մարմաշով փաթթըված՝
 Վար կը սուրան յերկինքեն,
 Աղջամուղջե թևերովն տես կանգ կ'առնեն, ո՛վ Աստված,
 Ու կառաչներ կ'արձակեն
 Շառ վարդերեն անուշարույր թարմ շափրակներ կը թափին
 Վետիկետումով ծիրանի,
 Յեւ ծաղկազեղ բեհեզ պըսակն այերահյուս ու նըրբին
 Հովը իր հետ կը տանի
 Չոր տերևներ գոս, ցեցակեր, բըղըկտված ու կարկամ
 Գետնին վըրա դեփ դեղին
 Թուփերուն տակ կը մընան միշտ, իբրև հետին բարեկամ
 Փարած հողին ու ցեխին:
 Ժըպիտները ճառագայթե փըթթուսներով՝ կը մարին
 Շըրթունքներու վըրա լուռ,
 Հընչուն ծիծաղը արծաթի մինչև հասնի կամարին
 Կ'ըլլա փըշուր ու փըշուր
 Գեղը, լույսը, շափյուղաներն ու ջինջ լույսերը շուշան,
 Սիրո հավատքն անվըթար,
 Կապույտ որերը դարունին, կյանքի զըրզանքն անսահման
 Յերազներ են մեզ համար
 Յըրտացումներ, մոռացումներ, սիրո պատրանքն ահավոր,
 Յեւ վարանքներն ու կարոտ,
 Հըրաժեշտի ցափն ու լըքումներ, սիրտհատումներ ամեն որ
 Պիտի մընան մեզի մոտ:

Ինչո՞ւ կը խոսիս, ինձ կը հարցընեն, .
 Յերբ լուռ կը կենան քեզմե շատ մեծեր.
 Սըրտեն յեկածը չի հաներ բերնեն
 Խոհեմ անձն, ըլլա՛ ծագկահաւ կամ ծեր:
 Ինչո՞ւ կը խոսիս ինձ կը հարցընեն:
 — Ինչո՞ւ... բայց, ինչուն յես ալ չեմ գիտեր:
 Ամպրոպը գիտե՞ կը գոռա ինչու.
 Ինչո՞ւ կը հոսին, կը սուրան գետեր,
 Կամ կը սըլանա թըռչնիկն ողաչու:
 Ինչո՞ւ... բայց, ինչուն յես ալ չեմ գիտեր:

Ինչո՞ւ կը խընդաս, ինձ կը հարցընեն,
 Յերբ միշտ ձանձրույթ կա հատակն իրերուն,
 Յերբ ծաղիկները կը սառին ձյունեն,
 Յեվ այնքան կարճ ե մեր կյանքին գարուն:
 Ինչո՞ւ կը խընդաս, ինձ կը հարցընեն:
 — Լերան կատարներն ինչո՞ւ յեն ճերմակ,
 Մինչ վոտքերնուն տակ ցեխեն կը նեղվինք.
 Անոնք ուրախ են, կը խընդան համակ
 Մաքուր ճակատնին ուղղելով յերկինք:
 Լերան կատարներն ինչո՞ւ յեն ճերմակ:

Ինչո՞ւ զվարթ ես, կ'ըսեն ինձ շատեր.
 Կյանքն հրապույր չունի, և աշխարհքն ե սուտ.
 Չես տեսներ սըրտիդ հաճույքն ե հատեր,
 Յեվ շուքն ու պերճանք ուրուներ են գուտ:
 Ինչո՞ւ զվարթ ես, կ'ըսեն ինձ շատեր:
 — Գիտե՞ լըճակը ինչու կը ցոլա,

Յերբ արեն իր մեջ կ'արձակե ճաճանչ,
Յերբ այգն իր ցողը կաթե արծաթյա
Ինչո՞ւ կը ժըպտին ափերը կանանչ,
Գիտե՞ լըճակը ինչու կը ցույս:

Ինձ կը հարցընեն. ինչո՞ւ կը սիրես,
Յերբ կյանքեդ ինկան այնքան թարմ թերթեր,
Յերբոր խույս աըվաւ քու սիրույդ յերազ,
Յեւ ըղձանքներդ ալ կ'ըլլան տարուբեր,
Ինձ կը հարցընեն. ինչո՞ւ կը սիրես:
— Հարցուցեր շուղին հողին մեջ հուռթի.
Ինչո՞ւ չի ցամբեր անձրևներն վերջ.
Հարցուցեր. աղբյուրն ինչո՞ւ կը հորդի
Յերբոր սահանքներ կը հոսին իր մեջ.
Հարցուցեր շուղին հողին մեջ հուռթի:

Հարցուցեր դաշտին հասկերուն դողդոջ
Ինչո՞ւ կ'որորվին ու կը վետովետին,
Ինչո՞ւ ծառերը կ'արձակեն բողբոջ
Սոս յեղեխնեն մինչ պըտերն հետին:
Հարցուցեր դաշտին հասկերուն դողդոջ,
Ինչո՞ւ. վո՛հ, ինչուն յես ալ չեմ գիտեր,
Բայց կ'ուզեմ խոսիլ, յերգել անխընա,
Հորդ, անդուլ ինչպես կը գըլին գետեր,
Յեւ խընդալ կյանքի անուրջին վըրա:
Ինչո՞ւ. վո՛հ, ինչուն յես ալ չեմ գիտեր:

1902

Յերբ սարսուռտ հեծք մը սավառնի կիթառի,
Բուրումները յեթերին մեջ յերբ հեան,
Շըզարշ մըշուշն յերբ ծածանուտ թափառի,
Յեւ թըրջըված շաղ արցունքեն գիշերվան
Յերբ ըստվերին մըռայլ ծոցին մեջ թառի,

Բուրումները յեթերին մեջ յերբ հեան
Հիվանդի մը շունչին նըման գողգոջուն,
Վոր կը հեծե հուսկ յեղերեզը մահվան,
Մըտքես խոհեր կուգան կ'անցնին դերթ թըռչուն
Ինչպես կ'անցնի անապատեն կարավան:

Շըզարշ մըշուշն յերբ ծածանուտ թափառի
Ըսքողելով աչքես թախիծը մութին,
Սըրտիս մոտիկ կըզգամ հրեշտակ մը բարի,
Վորուն ձայնեն սեր և գորով կը կաթին,
Հոգիս հուզված յերազներուս կը փարի:

Յեւ թըրջըված շաղ արցունքեն գիշերվան,
Անուշ աչքեր՝ հար գորովով բարախուն՝
Կիթառի մը ձայնեն կ'ելլեն յերևան
Բերեւով ինձ հուշեր անեզր ու անհուն,
Վորոնք յեղան հավետ հոգվույս ոթեան:

Բայց քսուիներին մըռայլ ծոցը կը թառի
Կարոտակեզ սիրույս յերազն այս պատիր.
Մահւան խոհին մեջ յեռանդըս կը սառի.
Յեւ յերկուղած քեզ կ'աղոթեմ ծընրադիր
Յերբ սաքսոտ հեծք մը սավառնի կիթառի.

1902

Ա. Ռ. Վ. Ա. Կ. Ը

Առկալին հուշիկ կը հասե,
Պըխմակե
Ճերմակ ծոպեր ու ծալի
Ծածանելով զրասանդներնին մետաքսե
Արևուն դեմ
Կը բեկրեկին, կը հալին
Փուն իր լոռուտ պըտերները ժողվելով
Անոր ճամբա
Կը բանա.
Յեվ հիւրիկներն ու մարմանդ
Հույլ կը պառկին ջուրին յերեսն աղամանդ,
Վեալեառումով սընդուսե

Փունջ փունջ արծաթ ցըրցըքնուքներ թըրթըռուն
Ափերն ի վեր կը ցայտեն,
Հուսկ կ'անձրենն,
Ինչպես հըրթիռ մը ողին մեջ ձիածան
Յիւր ու ցան
Յեվ կ'ոլորվին այդ ասուպները շրդարչ,
Հետո թել թել կը ճըղվին
Մեղեսիկի, զըմբուխաի, կարկեսանի ցուրերով
Աղվոր բըճոտ մանյակներ
Կ'երթան ուրերը դարգարել ծաղիկներուն
Կարկառուն

Այլ հանկարծ կը տարտըղնին հովը փըչե յերբ ուժգին.
Բայց առուն
Կը թափալի, կը գըլզըլի ու կ'երթա
Փըրփուընեըուն վոչ տարփանընեըն ու հայթիւ,
Հարսնուկնեըուն վոչ նազանընեըն պըչըոտ,
Վոչ ալ հորձըը ալիընեըուն ու կայտիւ
Կըընան ըլլալ խոչընդոտ
Իր հոսանքին:

Այսպես կյանքը կը սահի մերթ ծիծաղով, մերթ կոծով,
Մեր բերկրանքը, մեր յեռանդը, սերն ու դուր
Ճիշտ առվակին
Փըրփուընեըուն կը նմանին,
Վարոնք կըընան ըլլալ կապույտ
Յեւ կամ մութ,
Ականակիտ կամ տըղձուտ.
Դիպվածով
Կըընան պոռթկալ կամ նիրհել
Մինչև առուն դանոնք իր հետ տանի ծով:

1902

Բ Ա Ղ Ե Ղ Ը

(Մանկության հիշատակ)

Բաղեղ մ'ունեցի պատուհանիս քով,
— Պարտեղով փակված տունը մեր գեղին,—
Վոր յեթերին մեջ կ'որբեր նազանքով
Իր ծաղիկները կապույտ ու գեղին:

Լալն տերևները թավշի պես կանաչ
Փունջ փունջ կիյնային բարձերուս վերան
Յեւ սաղարթներուն մեջեն գերթ հաճանչ
Կը նըշմարեյի զսլորոցիս ճամբան:

Փապավենի պես կ'երկարեր հեռուն
Յորեններու մեջ այդ ուղին՝ ճերմակ,
Ուր կը ծըփային անուրջներ գարուն
Յեւ չիւր հարսնուկներ շափրակ ու շափրակ:

Պատերուն խորքը, ծերպերու մեջ լալն,
Մութ թավուտներու ներքե թանձրախալ,
Թափած բուրդերուս թելերովն յերկայն
Բույն կը շինեյին սարյակն ու խայտիտ:

Հասագայթներով, բուրմունքով, խանդով,
Առարկաներով սիրված, մըտերիմ
Յեւ գուրգուրանքով հյուսված հոգեթով
Կ'երևար կյանքը ինձ մինչև շիրիմ:

Բայց տերէնները դալկացան տակալ,
Յեւ ջամին թափեց ծաղիկն ու փետուր,
Թռչուններն հույլ հույլ հեռացան կարգավ.
Զյունով ծածուկ ե պարտեզն ու կըտուր:

Թարմ բաղեղին տեղ պատուհանիս քով
Յից պատ մը կ'ելլե առջիս դեփ դեղին,
Զոր կը բաղդատեմ աղի արցունքով
Ճերմակ ճամբուն հետ մեր տանը գեղին:

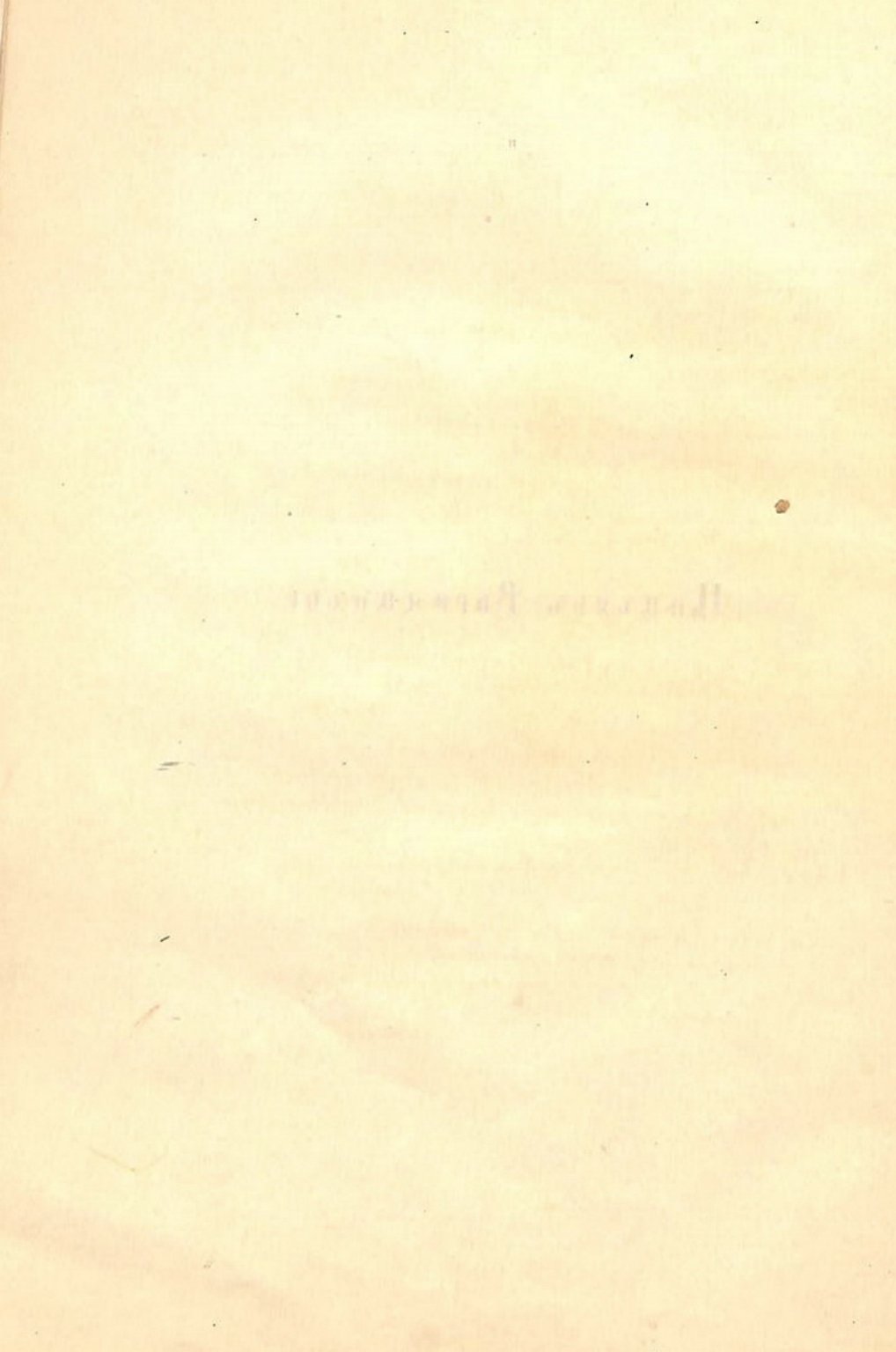
1888

Գիշեր մըն եր լուսընկայով անըստվեր,
 Ծովն եր տափարակ,
 Մտոն անձրեկի պէս շիթ շիթ վար կը մաղվեր
 Թելերով բարակ,
 Կ'աշխատեյի պատուհանիս առջև բաց
 Վիժակներու տակ,
 Յերբ թիթեռնիկ մը ցուրտ ցողեն թըրջւած
 Ներս մըտալ շիտակ,
 Ու թոթվելով նուրբ թեկիները նարոտ
 Թուղթերուս վըրան,
 Յեկալ առջիս զըրալ բընքույշ ու սարսուռ
 Իր փոքրիկ իրան,
 Լուսամփոփիս վարդ զիպակեն յերանգված
 Վառ վառ ծիրանի,
 Նախ նարընջի, հուսկ շառագույն պերճ կիտված
 Դարձալ հոլանիս
 Յեւ ուլունքներ բույլ բույլ՝ բոլորքը թեին
 Ու մանրիկ դըլխուն
 Կը գընեյին խորունկ հըմայքը սևին
 Լույսով փողփողուն
 Իր մինինիկ նուրբ տոալիկները ծածուկ
 Բերալ քովե քով,
 Յեւ ըսկըսալ աչուկներովը սևուկ
 Դիտել վարանքով
 Բեկրեկ լույսը, ծըծելով ցոլքը բուրվառ
 Կարմիր լամպարին,
 Վոր բուստ հեղեղ մը կը ծորեր վերեն վար
 Հանգալու ու լըռին:

Հետո, առջիս պարզեց իր գեղը բոլոր,
 Հակինթ ու զանակ,
 Վոր կը ցայտեն թռռիչներն իր կըլոր
 Սիրուն գարգմանակ:
 Ըսքանչացած այդ հրմայքոտ պըչրանքեն
 Կը նայիմ իրեն.
 Ի՜նչ աղվոր ե յերանգներուն իր հյուսկեն,
 Թեքն ալ հիւր են:
 Կը մըտածեմ չոր փունջի մը կիսավարտ,
 Ծաղիկներու կարժ,
 Ուր գետեղել չեմ հաջողած զուլդ մը վարդ
 Մատներովս անվարժ,
 Թիթեռնիկը, նըրբին գոհար պերճանքի
 Իմ փունջիս վըրա,
 Ասեղի մը ճարմանդին տակ փանաքի
 Պիտի թըրթըռա:
 Քողահեղձի, շուղե ծոպի մը միջև՝
 Հուրի՛ թևավոր,
 Իրեն թավշոտ փետուրներովը թեթև
 Կույսի պես աղվոր,
 Կյանք պիտի տա չորցած փունջիս իմ նիհար
 Փակած կոշտ թուղթին,
 Յեթե դրնեմ լոռուտ խորը մ'ալ՝ գալկահար
 Թերթերուն յետին:
 Այսպես յերազ մը սըլացիկ տարավ զիս,
 Ծաղիկներուն ծոց,
 Վորոնց կըզգար անուշ քերթվածը հոգիս
 Յեվ վայելքն ալ հոժ,
 Յերբ լամպարեն խանձած ինկավ անկենդան
 Թեքը կախած
 Հեք թիթեռնիկս, վորուն գեղովը ախքան
 Սիրտս եր բարախած:

1902

ԱՌԱՆՁԻՆ ՔԵՐԹՎԱԾՆԵՐ

Հ Ե Ռ Ո Ւ Յ Ե Ն Ո Ւ Մ Ո Տ Ե Ն

Հորիզոնին սա լեռները մանուշակ
 Վերա վերա վառով փաթթելած,
 Ուր կը տեղա ձյունն իր սառը, յեթերն՝ իր տոթն ու խորշակ,
 Իրենց տեսքով, վորքան դյուլթիչ, ինչ ազվոր են
Հեռույենու

Սա ամպերը յեթերաճեմ թիթեռնիկի թևերով,
 Ծալք մը կարմիր, ծոպ մը ծալիք
 Թափթըփելով թավշոտ, բամպակ բըղանցքներեն,
 Յերը կը հերձեն անջրպետը անհարկը,
 Ի՜նչ անուրջներ մեզ կը բերեն
Հեռույենու

Սա կիները քնքույշ, մարմաշ գլխարկնուն տակ,
 Զոր կ'եղերեն սյուզեն սարսուռ սմբուլներ,
 Խորունկ, խորունկ նայվածքներով անհատակ,
 Վորքան սիրտեր կը դյուլթեն ու կը վառեն
Հեռույենու

Սա քերթողն ալ հուրե, սերե շինված եակ,
 Վորուն սիրտը, շաքարի պես, շիթ մը ցողով կը հալի.
 Միտքն ալ համակ բուրաստան ե, քրքում, նարկիզ ու հալի.
 Ի՜նչ կ'զմայլինք իրեն վըրա,
 Հափշտակված մամոտ, մեղրոտ բառերեն,
Հեռույենու

Սա նըվազի խաղերն համեղ ու փայլալույս
 Զոր կը բերե հովը ծովեն, անտառեն,
 Իրենց բեկող, փարող, մարող մեղեդիքովը անհուն,
 Ի՜նչ պատկառիկ և ազույեն
Հեռույենու

Ուսինները, ձյունե բյուրեղ զըղյակներ,
Ուր արևուն ցուրը փարփառ յերբ թափանցե,
Շողակներու նըման անցած արծաթ ցանցե
Կը փալիւրլան, մեր աչքերը կը բուրվառին
Հեռույն:

Իսկ մոտեն...

Մարդիկ՝ իրերն իրենց սրտեն կը դատեն.
Մաղձոտ հողին ամեն բան մութ, տըխուր, հիվանդ,
Սև կը տեսնե մանավանդ,
Մինչ արևով, հառադայթով փայլուն սիրտեր
Գովք մը, հուրք մը, կը փոխանցեն
Ուսիններուն, ժայռերուն իսկ ապալներ,
Դմնիկներեն վարդ կը քաղեն, արցունքեն՝ ցոյ,
Յերգ կը հյուսեն ցավեն կրծող,
Յեւ նախանձեն, սուգեն, կեղծեն՝
Հավատք, հույս, սեր կ'ստեղծեն:

1902

Կ'անձրևե, կ'անձրևե...

Մուժ, կապարե յեթերին մեջ աննշույլ,
Սև ագռավներ կ'իջնեն վերեն հույլի հույլ
Հուզարկավոր վաղուց մեռած սիրտերուն
Զոր այնքան հեշտ ձայնով յերգեց մեզ գարուն:

Կ'անձրևե, կ'անձրևե...

Կաղամախի վոստերուն մեջ նիհարցած,
Մրմունջի պես դեռ կը լսվի հեք մը ցած,
Արձագանքը հողիներու առանձին
Վորոնք իրենց տըխուր սերերը լացին:

Կ'անձրևե, կ'անձրևե...

Յեւ այդ հեղիկ շրջունին մեջ, յես հանկարծ
Անուշ վանկեր կընդնշմարիմ սիրարձարծ,
Վորոնք հողվոց աշխարհներեն մեզ կուզան
Հովին, ջուրին, կառչած ձայներ սիրական:

Կ'անձրևե, կ'անձրևե...

Դեղնած թերթերը ճմլելով պուրակին
Վորոնք յերեկ դեռ արևուն կըրակին՝
Իրենց կյանքոտ բուրման նրվերը շքեղ
Կը խնկեյին վետվետելով լուսազեղ:

Կ'անձրևե, կ'անձրևե...

Յեւ որ մըն ալ մեր դամբանին հողին վրա,
Վոր դեռ մեզի սուտ յերազ մը կ'երևա,
Պիտի յերգեն այդ անձրևներն ու խնդան
Մեր խեղճ սրտին հուզմանց վըրա անկենդան:

— Ի՞նչ նվեր կուգես վոր բերեմ բեզի,
Իմ աղվոր հուրին, պատանին կըսեր,
Տաղերգ մը նուրը, գիրգ նըման բեհեզի
Վորուն մեջ կարգաս իմ պաշտունն ու սեր»:

Յեւ աղվոր հուրին աչքերով անթարթ
Կը նայեր հեռուն, հեռուն, ամպերուն,
Վոր կը սուրային ճերմակ ու հանդարտ,
Ճերմակ անուրջ մը տանելով հեռուն:

Ու կը հարցըներ պատանին նորեն.
— Կուղես մանյակ մը, վարսակաւ հյուսեմ,
Աշխարհի շրջեղ արևակներեն
Վորոնք քեզ պատմեն իմ սերըս վըսեմ»:

Աղվոր աղջիկը անշարժ ու լըռին
Կը նայեր ծովին կապույտ ջուրերուն,
Վորոնք ավազին վըրա կը խըլին
Փըշրելով վիհին անուրջն որորուն:

Ու կը թախանձեր խանդավառ տըղան,
Ուղեղով ձոնեյ պերճանքներ անդին
Վորոնց անունեն միայն կը դողան
Կանանց սիրտերը տենդով մահազին:

— Գոհարներ, տաղեր, ծաղիկ, խոսքով սեր,
Ըսավ աղջիկը ձայնով մ'որ կուլար,
Իմ շուրջս ամեն ուր յես շատ եմ տեսեր,
Բայց սիրտըս կույս ե, և հոգիս՝ դալար:

Օրհնագրի Եւրոպ

— Քիչ էր, իհարկեւ որ յիշէր Սիւր.
իւր նշանակող խոսքն ոչ ոք չէր
Սիւրն ուրիշ էր, ինչպէս ինքն էր
Սիւրն էր ինքն իւր նշանակողն ուրիշ:

Եւ ոչ ոք չէր նշանակող խոսքն ուրիշ
իւր նշանակող խոսքն, խոսքն, ուրիշ
Սիւրն էր ուրիշ խոսքն ու ուրիշ
Սիւրն ուրիշ էր ինքն իւր նշանակողն:

Սիւրն էր ուրիշ խոսքն ուրիշ
իւր նշանակողն էր ինքն իւր
Սիւրն էր ուրիշ խոսքն ուրիշ
Սիւրն էր ուրիշ խոսքն ուրիշ:

Սիւրն էր ուրիշ խոսքն ուրիշ
իւր նշանակողն էր ինքն իւր
Սիւրն էր ուրիշ խոսքն ուրիշ
Սիւրն էր ուրիշ խոսքն ուրիշ:

Սիւրն էր ուրիշ խոսքն ուրիշ
իւր նշանակողն էր ինքն իւր
Սիւրն էր ուրիշ խոսքն ուրիշ
Սիւրն էր ուրիշ խոսքն ուրիշ:

Յես կարհամարեմ, ինչ վոր ուրիշներ
Միշտ կը վայելեն աչքերով ծարավ:
Կը բաղձայի վոր վայելքը մեռներ
Տիեզերքին մեջ, հյուսիսին հարավ:

Կ'ըղձամ այն բանին, վոր ինձմե առաջ,
Յեմ վոչ ալ յետքը, չէ տըրված մեկուն.
Կը հեծե հոգիս միշտ լալահառաջ
Զուր ըղձանքներուս վըրա իմ թաքուն:

Կուզեյի վոր ինձ յերկիրն մը տայիր
Բոցով, փայլակով, արևով անշեջ,
Վորոնք հրդեհ մը վառեյին անծիր,
Ահեղ հրդեհ մը անմահ սիրույդ մեջ:

Կուզեյի միայն յես տեսնել ըզբեզ,
Նայվածքըդ միայն իմ վըրաս հառեր,
Իմըս ըլլային աչքերդ հրակեզ,
Յեմ անոնց մեջ լուկ իմ սերըս վառեր:

Յես կը նախանձիմ ծովեն ու հովեն.
Զեմ ուզեր վոր դուն աստղերուն նայես.
Կուլամ, այգն ու շաղ յերբ ըզբեզ թովեն.
Զեմ ուզեր տեսնես ծաղիկն ու մայիս»:

Թըրջվեր եյին աչքերն հուզմունքեն,
Յեմ խոսեցյալը, սրտոտ պարմանի
Լսավ. «Նըվեր մը տամ քեզ ասպքեն
Նըվեր մ'որ սիրույդ ըլլա արժանի»:

Կանուխ յելեր եր կաղանդին առտուն,
Փափուկ մուշտակով ուտերը փաթթած,
Բազմոցին վըրա կ'երազեր արթուն,
Հիւր յերազներու ոծումով դեռ թաց:

Շունչի, համբույրի շրջառնով վարդեր,
Յընտրքը ծաղկի, ձյունի և հուրի
Լուռ կը սալառներ ու կը հեար դեռ
Աչքերուն առջև աղջկան հուրի

Յեւ կը մըտածեր. միտքն իրըն ժխպակ
Կ'ոստոստեր, նըման ջուրի կը հոսեր,
Մալիճեն փետուր, փետուրեն դիպակ,
Մինչև հըմայքը կյանքին, սեր, միշտ սեր...

Յեւ, իր նըվերին խանդով կսպասեր.
Լուսնի նըշույներ, ուրունքը բալի,
Թովքը իրիկվան, ծաղկածին հույսեր
Կանցնին առջևն դերթ հույլ հըրաշի

Բայց... տեսիլք մը նոր աչքը կը կարթն.
Դուռ մը բացված է. բողբոլ ճերմակ
Կայթ մը կը բերեն հյուսված մարգարտե
Հարսի պես շըքված բեհեղով համակ

Ճերմակ հասմիկներ, շուշան, նունուֆար
Վարդերու վըրա ընկեր են ծոպ ծոպ.
Լեկակներու քով կամեկակներ վառ
Ձյունոտ լանջքերնին կը ցուցադրեն ցով

— Յեւ նույն այդ ծաղկոտ բույրե տարփանքին՝
Դահարատուփ մը լայն սատակներով
Գաղտնիքին հանդեպ կը դողա հոգին,
Յեւ կը վարանի տարտամ ու խըռով

Հետո, կը բանա. թալիշին վըրա...
Խորունկ բիբերը, վճհ, կը մըթագնին...
Ձույզ մը աչք կա հոն... ու կը սարսըռա...
Ազիւր աչքերն են իր սիրականին

1903

Արցունքներ կան շիթ շիթ տրտում մեղամաղձոտ,
Վորոնք կուլան թափթըփելով այտին վրա,
Ամեն կաթիլ հեծկլտուք մը, կոծ մ'ե թախձոտ.
Իր ցողին մեջ տառապանք մը կը թրթռա:

Արցունքներ կան պայծառ ու ջինջ և անխուփ,
Վոր արևու նըշույլներով կը փոփողեն,
Ծիրանածին անձրևի պես հանդարտ ու զով
Յերբոր տեղան, որը բույր մը կաննե հողեն:

Լուռ, անշըշուկ, խորհրդավոր արցունքներ կան,
Վոր կը բերեն հոգվույս խորեն սիրո կարոտ.
Անոնք ցավեր մեղ կը պատմեն յերկայն յերկայն,
Թաղված սերեր, զոր կնքած ե սուգին նալուս:

Արցունքներ կան, վորոնք քրքինչ ինձ կը թըվին,
Միշտ գոռացող ամպին նըման փոթորկահույզ,
Վոր փայլակներ թոթափելով ծովին, հովին
Մշուշի պես կը փարատեն կետրոնախույս:

Արցունք մ'ալ կա, վոր միշտ կ'այրե բայց չի կաթիր,
Հեղուկ բոց մը, բուռն ըսպառիչ, անեղ կըրակ,
Յամբած արցունք, վոր չի հատնիր մինչև մոխիր
Դառնան աչքերն, ըլլա հոգին կույտ մ'ավերակ:

Ո՛վ արցունքներ, ամենքնիդ ալ յես կը ճանչնամ,
Թեև դժբախտ իմ որերուս, հուշերն ըլլաք,
Ջերմ հուզումով ըզձեզ կ'որհնեմ յես հարաժամ,
Ձեզմով կ'զգամ սրտիս ապրելին յես շարունակ:

ԱՐՏՈՒՅՏԻՆ

Մարգարտաշաղ մըշուշն հազիվ փարատած
Ծաղիկներուն թարմ յերեսին գունավառ,
Արևելքեն կը հեղեղե բոց ու կայծ,
Ծիածանի անձրև կ'իջնե լեռն ի վար,

Անդորրությունն ե դեռ անեղծ գիշերվան,
Դեռ խըզված չե մեծ լըռությունը ցայգուն,
Առեջքները անուրջներով կը հեան.
Բույնն ե քաշված արդեն չղջիկը անքուն:

Ու, կ'արթննաս հիւր ճաճանչին հետ, արտույտ,
Անդրաշխարհիկ յերագներեդ արփավետ
Զոր կը բերեմ սըփուել ողին մեջ կապույտ
Քու խանդավառ, սիրասարսուռ յերգիդ հետ:

Լույսն հոգիդ ե, և դուն հոգին ես լույսին,
Առանց քեզի յեթերն համայն կըլլա լուռ.
Թռչունները անտառին մեջ կը խոսին,
Մինչ յերկինքին յերգիչն ես դուն քաղցրալուր:

Ու կը թըռիս, բացած թևերդ անհունին,
Դեպի վերին բարձրություններն անմատույց.
Քեզի համար վոյորտները թումբ չունին,
Յեւ մառախուղն ու ամպերն են անհանգույց:

Հըճվանքն ես դուն սրտին հույսով բարախուն,
Տենչանքներով արըշիտ հոգին սըլացիկ,
Վոր լույսին մեջ կը թևածես* որն ի բուն
Միշտ անհատնում հեշտանքով մը յերջանիկ:

Ի՜նչ ըզգլիսիչ վըսեմ տեսիլք մը անհուն
կը թուլե գըեզ անդունդներեն անծանոթ.
Ի՜նչ հուզումներ արդյոք հոգիդ ըզգայուն
կը լեցնեն այդ յերգերով յեռանդոտ...

Սըլացի՛ր միշտ, մեր յերկրեն վեր բարձրացի՛ր,
Գեղեցկությանց ու սրբությանց հետազոտ.
Ազնիւ սիրտեր յերբեք քեզ չեն նախանձիր.
Քու կյանքըդ լայն հորիզոնի յե կարոտ:

...Գուցե այդ վես արշավիդ մեջ յերկնասլաց,
Հալածվելով ամպրոպներեն դեզ և բերտ,
Որ մը իյնաս անդնդավեժ ու հոգնած,
Նըկուն, թեատ, հողին վըրա անխըլիրտ:

Յեւ սողուններն ու բոտոտներ գետնաքարշ,
Մոտենալով անդոր մարմնիդ վողեսպառ,
Ծաղրեն խոյանքդ, հիմա ցընորք մը անշարժ,
Յեւ յերգդ անհուն՝ մարած, հատած, անբարբառ:

...Ի՜նչ փույթ. բավ ե վոր դուն յերկինքը տեսար,
Նըվիրվելով ըղձանքներուդ անհատակ.
Մահն որենք ե, և յերանի՛ քեզ համար
Վոր կը մեռնիս սուրբ կոչումիդ նահատակ:

1911

Բյուրեղ ամպին պրիսմակին մեջ պարուրված
 Պատկերի մը հեռավոր ու դյուրթական
 Հառիւ, թռիլ, ինչպէս աղօթք մ'առտւան
 Առ Աստված:

Բոցեղ, անհաղ ըղձաճոցներով խնդրել զայն.
 Միշտ յերազել, զարթումի ցափն ըզգալ սուր.
 Աչքեղ արցունք, սրտեղ արյուն թափել զուր
 Յեւ անձայն:

Անդուսպ ծարավ մ'զգալ, այրել, տրվայտիլ,
 Յամբած տեսնել, գետն, անձրևներն ու աղբյուր,
 Յեւ զրկըվիլ, ավանդ ջուրե գովաստիւ
 Մեկ կաթիլ:

Բուրվառ ըլլալ, մըխալ խունկի պես մաքուր
 Կուռքիդ հանդես աներևույթ և աննյութ.
 Զոնել անսր հոգվույդ բույրերն հազվադէպ
 Թաքթաբուր:

Վանկ մ'որոնել տիեզերքի ձայնին մեջ
 Զոր կը կազմե անհուն համերգը կյանքին.
 Միշտ ունկնդրել հեքոտ տենդով մ'անձկազին
 Ու անվերջ:

Տեսիլքի մը զիշերին մեջ գաղտնապահ
 Միշտ սըլանալ, սակայն յերբեք չըհամնիլ,
 Պատրանքներու թովանքովը սընանիլ
 Սովամահ:

1912

Խ Ո Ս Ի Լ

Վեր հալատքեն, սերեն, հույսեն,
 Վորոնք այնքան միտքս ու հոգիս կը հուզեն,
 Ըզմայլանքի պահերեն կույս՝
 Վորոնց պաշտանքն այնքան անուշ ե հոգվույս,
 Վայելք մը կա ինծի համար,
 Խոսիլ ազատ մտքիս խոհերն անհամար:

Փույթ չե ինծի՝ ըլլալ դերի.
 Թո՛ղ կյանքն համակ փուլերու մեջ դեզերի,
 Թեերս ըլլան շղթայակապ,
 Վտքերուս տակ բացվին փոսեր ու վիրապ,
 Բայց տան ինծի վայելքն անգին
 Ազատ թըռիչ տալու սրտիս խոյանքին:

Շըքեղանքի փափա՛ք պատիր,
 Ի՜նչ շուտ կ'անցնիս ցանելով ափ մը մոխիր.
 Փառքի վոսին ուրվական,
 Բու լուսասփյուռ սաղրանքներեդ մոզական
 Կ'ընտրեմ վոր միշտ զիս գրկես,
 Միայն, խոսիմ ինչ վոր բըխի հոգիես:

Փայփայանքի ծաղիկ անուրջ,
 Նըվիրվելու և զոհվելու տենչեր լուրջ,
 Դուք վոր այնքան զիս գլուխեցիք,
 Դուցե որ մը ձեր սերն ըլլա վաղանցիկ,
 Ինչ վոր կյանքին կը կապե զիս,
 Ազատ, արձակ խոսելու ուժն ե սրտիս:

Թե մահվան մոտ ըլլամ, թե վողջ
Վախ չ'ազդեր ինձ վռնակ մամբողջ.
Կրնա կյանքը զինվիլ ինձ դեմ,
Իր հարվածներն յես քաջությամբ կը դիտեմ.
Բավ է վրտ տան ինձի միայն
Աղատ խոսքի սուրբ իրավունքն անպայման

1912

Մ Ի Ը Ս Ե Ք

Մի ըսեք թե բարությունն և կեղծիք,
 թե ժպիտը կընճիւ մըն և սնգուրված,
 թե վռչինչ կա ազնիւ, վռչինչ գեղեցիկ,
 թե պատրանք են սերը, ծաղիկն ու քերթված,

Մի ըսեք ինձ. թույն և բուրուժը գաղնան.
 Ախտի սերմեր ջուրերն ունին խաժ աղին.
 Թե լուսազեղ ցողերն ամպըոպ կը դառնան.
 Յեղերքն և լոկ մեղըը կյանքի բաժակին:

Վճհ, մի ըսեք, շրթունքները կը սըտեն,
 Յերր կը գեղուն հըրայրքներ, գութ ու գորով.
 Թե հույզն ու խանդ չեն ցայտեր միշտ մեր սըտեն,
 Թե կայծեր են անոնք մտքի մ'անխռով:

Վճհ, մի ըսեք. նայվածքները բոցավառ
 Չոր քարեր են, սուտակ, զըմբուխտ կամ որալ
 Վորոնք ոծված սուտի փայլովը բուրվառ՝
 Դիտեն տըտմիլ, ըզմայլիլ, լալ ու վողբալ:

Վճհ, մի ըսեք թե ձայները կը խաբեն
 Իրենց անկեղծ հնչյուններովը ծալ ծալ.
 Մի ըսթափեք սիրտս իր անուշ տագնապեն.
 Թողեք ինձի յերազներովըս պանծալ:

Մի ըսեք ինձ թե մաղդիկ չեն անձնըվեր,
 Թե շահերով ըստոր՝ լեցուն և աշխարհ,
 Յեվ ուխտերը, յերգումները ողն ի վեր
 Կը վարատին, ինչպես թերթեր հողմավար:

ԺԱՆՅԱԿՆԵՐՍ ՈՒ ԺԱՊԱՎՆՆԵՐՍ

Կ'ըսեն. «Վարդին յերգիչներն են բանաստեղծ»:
Յեւ վարդադույն շըղարշին յերգն յերբ կարգամ
Ինչո՞ւ կ'ըսեն թե միտքս ե թույլ ու տըխեղծ,
Թե չեմ ըզգար բընության գեղը փարթամ:

Ինչո՞ւ ամպը յերբ կը սիրեմ լուսաթուիչ,
Ամպ ժանյակին ալ չգմայլիմ լուսացանց.
Վոր վերտերուն մեջ կը սլահե վրդովիչ
Թովքը ծաղիկ թարմ մարմնի մը գեղապանծ:

Մարգարտահեռ շաղն այգաթուրմ կը սիրեք.
Ինչո՞ւ չ'երգեմ յես մարգարիտը անփայլ,
Վորուն ներքե լանջքի մը վտռքը բեկ-բեկ
Կ'եթերանա փթթումներով գեղազմայլ:

Յերբ արծաթի ջուր մանյակը լեռներուն
Իր վետքին մեջ կը համբուրե շեկ արփին,
Ինչո՞ւ անդուս ժաղավենները սիրուն
Շող վարսերու համբույրին մեջ չըթափին:

Մեծ պերճանքը, դուստր արվեստին հարազատ
Վոր վըսեմին ու գեղեցկին ե հաղորդ,
Թըռիչ չի տար արդյոք մտքի մը ազատ,
Զի ներշնչեր միթե հոգին սիրահորդ:

Սըրահներու ճոխ ջահերը բոցավառ,
Զութակները, ինչպես յերգը թռչունին.
Թափիչները, ինչպես մարմանդը դալար,
Այդ ամենքը արդյոք հոգի մը չունին:

ԺԱՆՅԱԿՆԵՐՍ ՈՒ ԺԱՊԱՎՆՆԵՐՍ

Կ'ըսեն. «Վարդին յերգիչներն են բանաստեղծ»,
Յեւ վարդադույն շղարշին յերգն յերբ կարգամ
Ինչո՞ւ կ'ըսեն թե միտքս ե թույլ ու տըխեղծ,
Թե չեմ ըզգար բընության գեղը փարթամ:

Ինչո՞ւ ամպը յերբ կը սիրեմ լուսաթուիչ,
Ամպ ժանյակին ալ չզմայլիմ լուսացանց.
Վոր վերտերուն մեջ կը սլահե վըդովիչ
Թովքը ծաղիկ թարմ մարմնի մը գեղասպանծ:

Մարգարտահեռ շաղն այգաթուրմ կը սիրեք.
Ինչո՞ւ չ'երգեմ յես մարգարիտը անփայլ,
Վորուն ներքե լանջքի մը վստքը բեկ-բեկ
Կ'եթերանա փթթումներով գեղագմայլ:

Յերբ արծաթի ջուր մանյակը լեռներուն
Իր վետքին մեջ կը համբուրե շեկ արփին,
Ինչո՞ւ անդուս ժաղկավենները սիրուն
Շող վարսերու համբույրին մեջ չըթափին:

Մեծ պերճանքը, դուստր արվեստին հարադատ
Վոր վըսեմին ու գեղեցկին ե հաղորդ,
Թրոիչ չի տար արդյոք մտքի մը ազատ,
Չի ներշնչեր միթե հոգին սիրահորդ:

Սըրահներու ճոխ ջահերը բոցավառ,
Ջութակները, ինչպես յերգը թռչունին.
Թավիշները, ինչպես մարմանդը դալար,
Այդ ամենքը արդյոք հոգի մը չունին:

«Մնաս բարյավ». վողջնւն անդարձ և անգութ
Վոր կը հուզես, կը փոթորկես զիս ամբողջ.
Բեկանումներ պատկերելով, ցավեր մութ,
Իր ցողունեն փրթած ծաղիկն ու բողբոջ,
Սրտեր վորոնք կուլան դալկոտ ու զոզոջ:

«Մնաս բարյավ», ուր բառ մըռայլ, սրտաթունդ
Ի՛նչ արցունքոտ տեսիլքներ ցույց կուտաս դուն
Անջրպետներ, փոսեր, վիհեր, խոր անդունդ,
Վորոնց յերկու յեզերքներեն շատ հեռու՝
Բյուր բազուկներ կը կարկառին իրարու:

«Մնաս բարյավ», ծաղիկ կյանքիս մեջ խաղաղ
Սիրտս իր լույսե յերազներեն չըթափած,
Այս չարագույժ գանգակն հնչած ե, ավանդ,
Մոռացումի, կործանումի դառն հարված,
Սրտի վիւրբեր, վորոնք յիւրեք չեն բուժված:

«Մնա՛ս բարյավ». այս բառեն յես կը սոսկաս...
Ու կը նայիմ դեպի ճամբան հարաբաց,
Ուրկե անցան սիրելիներ շատ անգամ...
Եեմ պատկերը, սև շղարշով քսքոզված՝
Արցունքներուս կը խառնվի միգամած:

1915

Չուղեցի խարվիլ մանկությանս որեն.
Կեղծիքը ահն եր, սարսափն եր կյանքիս.
Պատրանքներու մեջ ապրիլ վատորեն
Միշտ մերժեց, ատեց իմ խըրոխտ հոգիս:

Վերքերը փաթթող շըղարշներ քնքուշ,
Ծաղիկներ վորոնք թույն կը պարփակեն,
Սիրտըս փայփայող խոստումներ անուշ,
Վորքան դողացի ձեր սուտ գյուլթանքնս:

Տենչոտ, հըրաշունչ համբույրներ անհագ,
Խուսափուկ սիրո գողտրիկ փափըսնիք,
Ծով նայվածքներու ահեղ կախարդանք,
Լանչըդ տոչորոց հրախանձ պասուք:

Ինչպես մերժեցի, ինչպես վանեցի
Ձեր արեցընող խըռովքն անսահման,
Ջնջեցի իսպառ հանձնելով բոցի
Ինչ վոր խարուսիկ յերազ եր միայն:

Յեվ թմրեցընող հանկուցիչ սուտեր՝
Դուք վոր անդունդին յեզերքը անլույս
Կամ գերեզմանի փոսին առնթեր՝
Բուռ բուռ կըսփռեք ցնորքներ և հույս,

Յերբեք ձեր գութին չ'գիմեցի յես,
Վորպեսզի սուգիս, տաղնապներուս մեջ
Փաբատեք, անայգ գիշերներու պես
Սև կսկիծներուս խավարը անվերջ:

Կյանքին իրական մեծ սարսափներն
Յերբեք չ'վախցա. չ'ուղեցի վոր զիս
Սուտ տեսիլքներով զգվեն, որորեն.
Մերկ ճշմարտության ծաբալ եր հոգիս:

Խուժդուժ վայելք մ'եր միշտ ինծի համար
Շողալիւ զաշունն, վոր պիտի խոցեր
Իմ հեք, բարախուն սիրտըս խանդալատ
Վոր ցավեն կուլար սւ կ'ալեկոծեր:

Միշտ բզբտեցի ձեռքով մ'անսարսուռ
Քողը վարդագուն, քողը վոսկեթել,
Վոր ճշմարիտը ծածկեց ինձմե զմը,
Յեւ խաբկանքներով ուղեց զիս զյութել:

Ու հիմա, թո՛ղ զիս գալարեն, տանջեն.
Հոգիս միշտ ազատ, անսլալ ու սեղ՝
Հաղթապանձ կ'ելլե ցավերու մեջն.
Միայն թե վինքը չըխաբեն յերբեք:

1915

ԺԱՆՅԱԿՆԵՐՍ ՈՒ ԺԱՊԱՎՆՆԵՐՍ

Կ'ըսեն. «Վարդին յերգիչներն են բանաստեղծ»,
Յեւ վարդադույն շղարշին յերգն յերբ կարգամ
Ինչո՞ւ կ'ըսեն թե միտքս ե թույլ ու տըխեղծ,
Թե չեմ ըզգար բընության գեղը փարթամ:

Ինչո՞ւ ամպը յերբ կը սիրեմ լուսաթռիչ,
Ամպ ժանյակին ալ չգմայլիմ լուսացանց.
Վոր վերտերուն մեջ կը սլահե վըդովիչ
Թովքը ծաղիկ թարմ մարմնի մը գեղասպանծ:

Մարգարտահեռ շաղն այգաթուրմ կը սիրեք.
Ինչո՞ւ չ'երգեմ յես մարգարիտը անփայլ,
Վորուն ներքե լանջքի մը վստքը բեկ-բեկ
Կ'եթերանա փթթումներով գեղագմայլ:

Յերբ արծաթի ջուր մանյակը լեռներուն
Իր վետքին մեջ կը համբուրե շեկ արփին,
Ինչո՞ւ անդուս ժաղկավենները սիրուն
Շող վարսերու համբույրին մեջ չըթափին:

Մեծ պերճանքը, դուստր արվեստին հարադատ
Վոր վըսեմին ու գեղեցկին ե հաղորդ,
Թրոխչ չի՞ տար արդյոք մտքի մը ազատ,
Չի՞ ներշնչեր միթե հոգին սիրահորդ:

Սըրահներու ճոխ ջահերը բոցավառ,
Ջութակները, ինչպես յերգը թռչունին.
Թավիշները, ինչպես մարմանդը դալար,
Այդ ամենքը արդյոք հոգի մը չունին:

Ծ Ն Ն Ո Ւ Ն Դ Ի Գ Ի Շ Ե Ր

Այն աստեղավառ ծընունդին գիշեր,
Ամպերեն ծաղիկ թափեր եր ձյունե,
Ինչպես նըշենին հովեն տարուրեր
Արփագույն լույսե աստղեր կը ձյունե,
Իմ մանուկ հոգիս, իմ հոգիս դեռ կույս,
Վճհ, ի՜նչ ջերմեռանդ խանդով ըղձայլուն՝
Կաթոգին խնդրեց քեզմե, ո՞վ Հիսուս,
Վար աստղ մ'ինձ նետես յերկինքեդ փայլուն:

Այն խորհուրդավոր Ծընունդին գիշեր,
Ճաճանչի մը մեջ տեսա յես Աստված,
Սիրտը արյունած, ճակատը փուշեր,
Թըշվառ մարդկության յերազին զոհված:
Ծաղկատի հոգիս, հոգիս խանդավառ
Խնդրեց վոր կյանքով ոճես, ո՞վ Հիսուս,
Դուն վոր մեր անհուն պատրանքը տեսար,
Վոսկի ըսկիհը իմ յերազներուս:

Հիմա Ծընունդի գիշերն ե խավար,
Ու Բեթղեհեմի աստղին տեղ արծաթ՝
Հորիզոնին մեջ կը շարվին յերկար
Ծով անհուսության կուռ ամպեր յերկաթ:
Բայց միշտ ջերմեռանդ այլ հյուծված հոգիս
Կուգա պաղատիլ քեզի, ո՞վ Հիսուս,
Զի շիջան աստղեր, յերազներ կյանքիս,
Դուն ցոլե ինձի նոր հավատք, նոր հույս:

1924

Կ Յ Ա Ն Ք Ը

Յերազեւ, յերազեւ վարդերուն քով թառամած,
Յերազեւ և հուսալ սև յերկինքէն ամպամած,
Աստղերէն անգործով և ամպրոպէն, շանթէն ալ
Գութ մուրալ:

Հալատալ, հալատալ տիեզերքին բարության.
Զինաթափ, անձնատուր բախտի սուրին՝ անվարան
Կեղեքվիլ, արյունիլ, սակայն չըլլալ սրտաբեկ
Վե՛չ յերբեր:

Տառապիլ, դաւաբվիլ, ալ ապրիլ միշտ յերազով,
Բոցին մեջ գեհէնին, հովանիներ տեսնել զով,
Յեւ ժպտիլ անվրդով արյուն հոսի յերբ սրտեղ
Վե՛տ առ վետ:

Յերազեւ, յերազեւ մինչև իղձերդ արփանուշ
Փըշրվին ու մաբին, հոգիդ պատե քաբ ու փուշ,
Յեւ թաղվի յերազդ ալ, մոխիր կտրած հոգին տակ
Անհատուր:

ՈՐՈՐ

Որոր որոր

Ծանկիկա աղվոր.

Արծաթ ցողի նայ զգլանքով
Կուգա լուսնակն որբանիդ քով.
Քեզ շաղերով կը փայփայե,
Իր ցուքին տակ նիրհե անդորր.

Որոր որոր

Ծաղկիկա աղվոր.

Լույս թիթեռներ ձյուն թեկերով
Քեզ հովանի կը շինեն դով
Համբույրին դեմ արեկն հուր,
Նիրհե անուշ, նիրհե անդորր.

Որոր որոր

Թռչնիկա աղվոր.

Գիրգ թերթերու բյուր նաղանքով
Վարդ կը թափի բու բույնիդ քով,
Ծավալելով բույր հոգեթով.
Այդ թովքին տակ նիրհե անդորր.

Որոր որոր

Հրեշտակա աղվոր.

Կուգա աշուղն որբանիդ քով
Իր անուշիկ զեղզեղանքով
Ի՞նչ տաղերով ըզքեզ կ'որորե
Այդ յերգին տակ նիրհե անդորր.

Որո՞ր որո՞ր

Աղջիկս աղվոր.

Պերճ վոսկեփայլ զարդարանքով

Կուգա պարիկն որբանիդ քով

Հարսի թելով կը պարուրե

Քեզ. մի՞ բանար աչուկդ աղվոր:

Որո՞ր որո՞ր

Հոգյակս աղվոր.

Սերը կուգա որբանիդ քով

Անհուն խանդով սրտիդ կարոտ.

Հիմա դարձի՛ր, հուրիս աղվոր.

Ա, չեմ յերգեր քեզի՛ որոր:

1990

Ա. Պ. Բ. Լ. ...

Ինչո՞ւ գրել, խոսիլ, խոհալ,
Հարցում ուղղել չորս հովերուն, տիեզերքին,
Յերբ հարցումներդ, գոչյուններդ ալ
Պիտի մարին, պիտի հալին, պիտի ցնդին
Ալքերուն մեջ մեծ անդունդին:

Ինչո՞ւ խորհիլ, տընիլ ինչո՞ւ,
Յերբ անկարող ես թափանցել, հպանցիլ գեթ
Կյանքն ըսպառող գաղտնիքներու,
Յերբ խեղճ մտքիդ բոլոր ճիգերն, ավյունն ու մպեա
Անեանա պիտի հավետ:

Ինչո՞ւ յերկնիլ, ինչո՞ւ տալ կյանք
Սրտիդ հըրուտ հուզումներուն, թե ցիրուցան
Ժամանակին ճիւղանին տակ
Որ մը անոնք բըզիկ բըզիկ պիտի ըլլան
Մոռացության դարձած ճարակ:

Ինչո՞ւ հեծել, ինչո՞ւ հեալ,
Յերբ վոգեսպառ աղաղակովդ անհուն, անծայր
Դուն չես կարող պահ մը վերջ տալ
Թշվառության հորդ հեղեղին ամպրոպալար,
Վոր կ'ողողե համայն աշխարհ:

Ինչո՞ւ սիրել սիրտ, խանդակաթ,
Թե չես կարող պահել գրկեդ հար անրաժան
Հոգե, ցավե, վերքե ազատ,
Յե՛վ կը թողուս վոր մահն անգութ դա խըլե գայն
Զոր սիրեցիր հոգեհեղ շատ:

Ինչո՞ւ ապրիլ, թափել արցունք,
Յերբ չես կարող ըսել ղժրախտ եակներուն
Զորս կը տանջե քաղցն ու պասուք.
«Մի՛ գրկըվիք, ահա՛ մարմինս, ահա՛ արյուն,
Առեք, կեքեք, ապրեցեք դուք»:

1981

Տ Ո Ւ Ն Ը

Տիեզերքի ըսփյուռներուն մեջ անծայր
Հյուլի մըն ե, տուն մը, աշխարհ մը, տիտան
Բեթղեհեմի սուրբ մըսուրին պես խոնարհ
Ուրկե Աստված մ'որոտաց սեր մարդկության:

Ալկենին ճերմակ բույնն պես կակուղ,
Վոր խալարեն, մըրիկներեն չունի վախ,
Անեղբուքյան անդունդին մեջ խորամուխ,
Կ'ապրի անքույթ տատանելով ալերախ:

Իր պատյանը, մերթ հողե, մերթ յեղեպե,
Կը պահե հուրքն աստվածային մեծ շունչին,
Այնպես սարքված վոր դայն վոչինչ կեղեքե,
Թեպետ իր տեսքն ըլլա ճղճիմ ու չնչին:

Ձիթենիի վոստեր յերգիքն են հյուսեր
Խաղաղության փթթումներով մայրաբար,
Ուր կը ծըլին ցնծուն իղձեր ու հույսեր.
Գուրգուրանքի, նըվիրումի՝ վեհ տաճար:

Համբույրներով, փայփայանքով բաժակված,
Ինչպես բույն մը աղամբիի փետուրով,
Կը բուժվի հոն ամեն զրկանք, վերք, հարված,
Ու կը սրբե աչքիդ արցունքը դորով:

Հոն վիշտերը, կսկիծները չեն տեղեր,
Կը փարատեն անուշ ձայնովը մանկան,
Յերբ խնդալով քեզ կը բանա իր թևեր,
Ինչպես խավարն, յերբ ծագե լույսն առտըվան:

Պըսակ մըն ե տունը՝ զոգող իրարու
Հոգիները վոսկի թելով անմեկին,
Մութ գիշերեն անգամ դժբախտ իրերու
Այնտեղ սիրո ծիածաններ կը ծաղկին:

Զարիքն հոնկե կը խուսափի արտալած,
Յերբ կը տեսնե մայրիկն անմեղ մահվան քով,
Ծեր մամիկն ալ վոր կ'աղոթե ձեռնամած
Սուրբ պատկերին առջև չորած հավատքով:

Ծանր մահն անգամ ընտանիքին յերբ գրկե
Գա զըրավել հայրը, մայրը կամ տղան,
Ան չի մեռնիր. միշտ անբաժան իր տունեն,
Սիրո հրաշքով այնտեղ կ'ապրի հավիտյան:

Ինչ անուշ ե կապտված ըղձալ իր հոգին
Անկեղծ սրտի մըտերմությամբը անգին.
Ճաշակն ե ան վայելքներու յերկնքին,
Վճի, սուրբ սիրո յերանությունը կյանքին:

1931

Ա Ն Ո Ւ Ր Զ Ի Ս Մ Ե Զ

Զյուն ըսպիտակ, թեթև, մաքուր, լուսամած
 Վոր կը թըռիս այդ թևերով
 Ծաղիկ ծիծաղ թոթափելով
 Յեվ նազանքոտ շրջաններով ողացած,
 Վորչափ փայլիս, վորչափ ծրփաս ու նազիս,
 Իմ աչքերուս բու գեղըդ ջինջ
 Դալուկ մըն ե պղտոր, վոշինջ,
 Զի բեղմն շատ ջինջ են ձյուններն յերազիրս

Սուրբ արեգակ, հրդեհ բոցեղ լուսացիր,
 Ճաճանչներովդ վոսկի բյուրեղ
 Յերբ վողողես աշխարհ բյուր հեղ,
 Հյուլենները, ծովերն անծայր ու անծիր,
 Մութ փոսերուն մեջ սփռես շող արփենի,
 Կանթեղ մըն ես ինծի համար,
 Զի իմ մաքիս անուրջն հիմար
 Քեզմե փայլուն արևներով կը վառի.

Դնր, անդունդներ, անլույս աչքեր թանձրամեղ.
 Սարավանդներ, լեռներ տիտան,
 Արտևաններ, ժայռեր խոսպան,
 Արծիվներեն, ամպերեն վեր իսկ թեվեր,
 Վհհ, չեք կրնար ճախրել հողվույս հավասար.
 Զի վիհերը իմ յերազիրս
 Խորհուրդներով կ'որոշեն զիս,
 Յեվ լեռները յերկնքիս մեջ չունին սար:

Կըրակ աչքեր, ծալի աչքեր լուսահոծ
Վեհ հանճարով, սիրով ոծված,
Հըմայքներու խոր առեղծված,
Ձեր բերեբեն զուր կը ցայտե մեղը ու բոց.
Յերազիս մեջ անճառ աչքեր կան խորին,
Վորոնց գեղին կապված հոգիս
Յերկինքն ի վեր կը տանի զիս.
Յեվ յես դյուլթված, չեմ նայիր սուտ աշխարհին:

Իսկ հրճվանքներ, վիշտեր, սերեր համորեն
Ու աշխարհիկ վայելքներ, դուք
Քիչ մ'անտարբեր զիս կը թողուք:
Թեև հոգեր ու արցունքներ զիս փորեն,
Ճակատս ըլլա նույնիսկ փառքով լուսապանծ,
Ինձի համար մեծ հույզեր չեն,
Զի իմ հոգվույս մեջ կը ննջեն
Հայրենիքիս ցավերն անհուն ու անանց:

Տեր, յեթե հուր վառքով լույսեն անթափանց
Հորինեցիր կինն այնքան բարձր, այնքան վեր,
Ինչո՞ւ արեն այ վառեցիր լուսապանծ.
Ի՞ր նայվածքը կյանք սկսեցու չէր բավեր...

Յեթե վառվին բուրմունքներովն ոճեցիր
Կընոջ ժրպիտն, իր պերճանքներն ու ցավեր,
Ծաղիկներով ինչո՞ւ պճնել զաշտն անձիր.
Ի՞ր խունկն աշխարհ հըմայելու չէր բավեր:

Ինչո՞ւ առվին և թռչունին տվիր ձայն,
Բյուր յերգերով լեցուցիր ծառն ու ջուրեր.
Մեթե կընոջ բարբառն ազու, հեշտ այնքան
Կյանքին անուշ յերազներուն չէր բավեր:

Ինչո՞ւ կոհակն, ինչո՞ւ անտառն ու վրասակ,
Ինչո՞ւ յերկինքն սաեղծեցիր ու ծովեր,
Յեթե կընոջ պիտի տայիր, որ մը կյանք,
Աչքն իր՝ հոգվույն խորհուրդներուդ չէր բավեր:

Յեթե կինը հակադրությույն մըրի պերճ
Բարվույն, չարին, վոր փոթորկեր ու թովեր,
Ինչո՞ւ պատրանք արվիր կյանքին, հույսին վերջ.
Ի՞ր հըմայքը մարդ տանջելու չէր բավեր:

Յեթե վրսեմ հըմայքներով յերկնաձիր
Սերտ մը արվիր իրեն, պատիժ կամ նըվեր.
Ինչո՞ւ սիրով աշխարհն ամբողջ լեցուցիր,
Ի՞ր սերն անհուն տիեզերքիդ չէր բավեր:

Վ Ա Ղ Ո Ր Դ Ա Յ Ն Ն Ե Ր

Ա ղ ջ կ ա ճ մ ր

Այն յերազով զուր ապրեցաւ յերեկ գիշեր,
Դեռ կը սեղմես մատներուդ մեջ վարդի թերթիկը,
Յեւ զաշնակոյն հիացական բառերու բյուր
Գրելուիսդ ամբողջ լեցուն ե գեռ

Աչքիդ հանդիպ կապույտ, կանաչ, հիւր ուրուներ
Իրենց թովիչ ժպիտներովը տարուբեր
Կը հեռանան ու կը հալին մըշուշին մեջ,
Դուն ըզմանքով կը նայիս գեռ

Շուրջըդ կղզաս ճերմակ, բամպակ բարախումներ,
Բարախում մ'ալ հոգիիդ մեջ, անամպ յեթեր,
Ուր աստղերեն փայլ փայլ շողեր կը թափթրփին,
Յերազանքեդ զարթած չես գեռ

Փունջ կապելով կույս իզձերեդ յերազասեր,
Բեզի հաժար տաքուկ զօրուն մըն ես հյուսեր,
Մինչ կը պատե սառ յերկինքըդ համբոբեն,
Սիրտըդ արև կը խնդրե գեռ

Վհհ, տըխուր են միշտ հրճմանքի վաղորդայններ,
Զի աղբյուրը վայելքներու մարգարտահեռ,
Արագ արագ թավալելով կը խուսափի.
Մինչ քու հոգիդ ծաբալ ե գեռ

Մ Ո Ռ Ն Ա Ն

Յեթերային ըսիյուններն թեւել վեր,
Այցել բոցե արեւներուն, ծովերուն,
Շամանդադին ձայնը լըսել և հեռուն
Միջոցին մեջ ականջ դնել, յերբ հովեր
Կը խոսակցին խանդազին,
Յեթե պատրանք են այս տենչերս իմ անդին,
Վհհ, կ'ըղծայի մոռնալ խորհուրդը կյանքին:

Ցավի, սուգի ջնջել սերմերն անհամար,
Տառապողին սրբել շիթերն արցունքին,
Մինչև անոր հորդ աղբյուրները ցամքին.
Թըշվառության դեմ մաքառել քաջարար
Ծայրատելով իր ծավալ,
Թե այս ուժին յես կարող չեմ տիրանալ,
Մարդոց վիշտերն, վհհ, կ'ըղծայի գեթ մոռնալ:

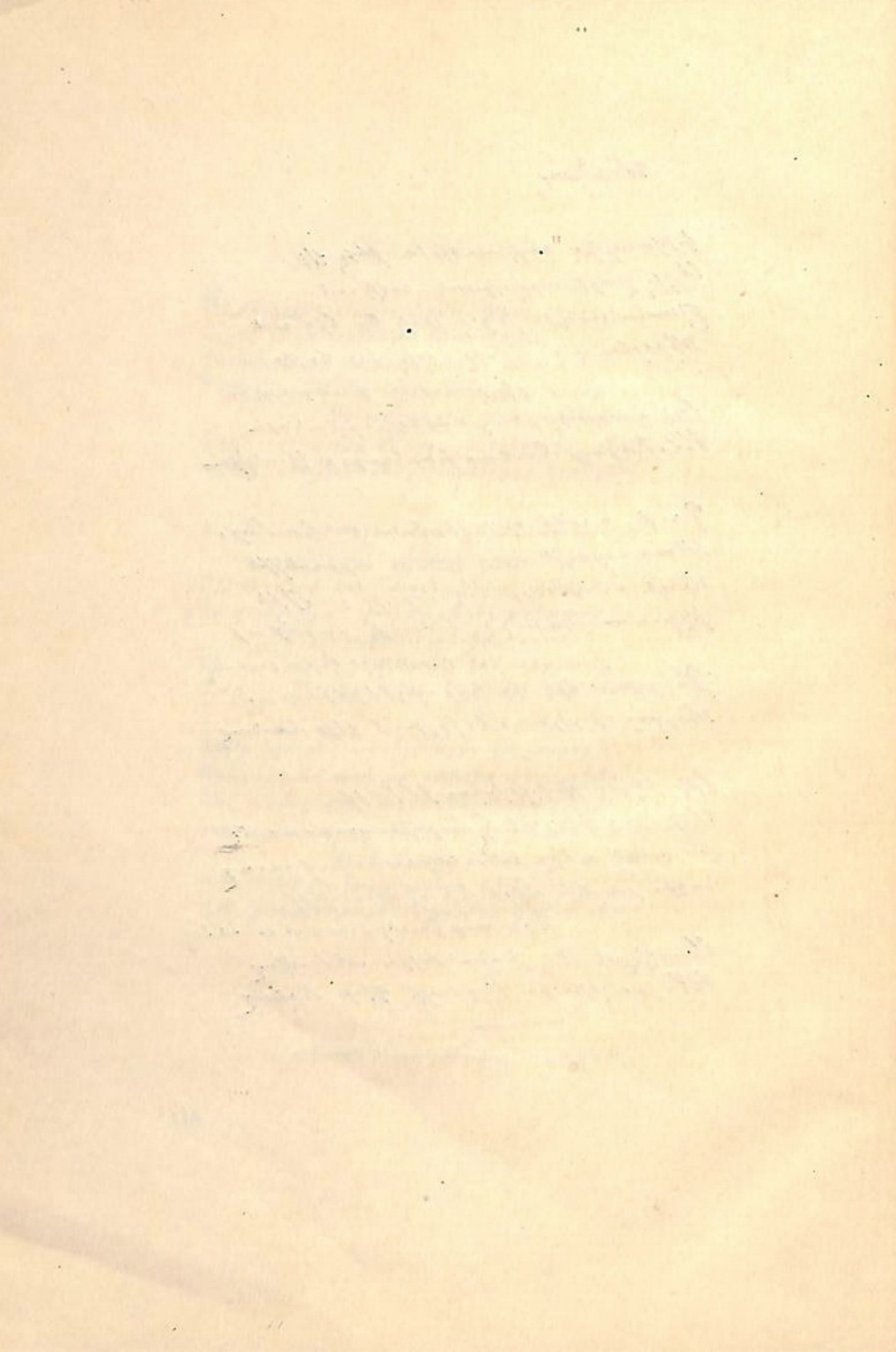
Յեթե բյուրեղ տեսիլներու իմ յերբեք
Անկարող եմ պահ մը մարմին տալ, ավանդ,
Յեւ անոնց գորշ աճյուններու տակ նըվաղ
Հոգիս հավետ պիտի մըլխա վըշտաբեկ
Զերթ խունկ մ'աննյութ ու անհալ
Ավադելով իր խոյանքներն անժուժկալ,
Վհհ, յերազներս յես կ'ըղծայի գեթ մոռնալ:

Մահաց

Երեսնամե քաղաքակրթիկ թեկն
Ազգի ժողով արեւելքան, արեւմտ
Շահագործողի խնդիրն ինչն էր ինչն
Երեսնամե քաղաքակրթիկ թեկն
Երեսնամե քաղաքակրթիկ թեկն
Երեսնամե քաղաքակրթիկ թեկն
Երեսնամե քաղաքակրթիկ թեկն

Զորքն արեւելքի արեւելքան արեւելքան
Արեւելքի արեւելքի արեւելքի արեւելքի
Արեւելքի արեւելքի արեւելքի արեւելքի
Արեւելքի արեւելքի արեւելքի արեւելքի
Արեւելքի արեւելքի արեւելքի արեւելքի
Արեւելքի արեւելքի արեւելքի արեւելքի
Արեւելքի արեւելքի արեւելքի արեւելքի

Արեւելքի արեւելքի արեւելքի արեւելքի
Արեւելքի արեւելքի արեւելքի արեւելքի
Արեւելքի արեւելքի արեւելքի արեւելքի
Արեւելքի արեւելքի արեւելքի արեւելքի
Արեւելքի արեւելքի արեւելքի արեւելքի
Արեւելքի արեւելքի արեւելքի արեւելքի
Արեւելքի արեւելքի արեւելքի արեւելքի

ԱՂԵՅՈՒՐԸ

Մեր պուրակին մեջ, մորջ տերեւներու, խոտի տակ թագուն
Աղբյուր մը կա զով
Վոր ջինջ ջուրերուն ծրփանքեն գինով,
Կը խնդա կ'երգե առաու իրիկուն:

Վազքն իր քերթված մ'ե. իր ալակաները ծալ ծալ ծիրանի
Ծիածաններ են,
Մերթ արծաթ թելեր հարսի մը բողբեն՝
Զոր գաղտուկ խըլած քամին կը տանի:

Վահ, ցոյցըլանքը շողակի, ծաղկի, ձյունի խառնուրդին
Իր կալականերուն
Ճաճանչ յերազի տեսիլքով ցնծուն,
Վահ, փայփայանքը իր գողտրիկ ձայնին...:

Յեղեգներու հետ չի հեծեր յերբեր. լուսնին հետ չի լար
Խաղաղ ու անդորը
Խըղճի մը ձայնն ե, վոր կերգե բոլոր
Լըքված, մոռցըված սիրտերուն համար:

Գիշերվան թախծոտ ժամերուն՝ յերբեր յես առանձին հեմ.
Թե շանթեր թափին,
Թե ծովն ալեւաստ ըսպառնա ափին,
Յես հովին մեջեն իրեն կ'ունկնդրեմ:

Ան չի ձայնակցիր տալբերու կերքին վորով կ'որոտան.
Զ'ըմբռներ լեզուն
Հուզման փոթորկին մոլուցքով գեղուն
Յերբ անոնք կայծեր, բոցեր կը տեղան:

Ի՞նչ յերբ դառնորեն կը հեգնեն լլկանքն իր կյանքին համար,
Վոր միշտ կը սողա
Փապարհներու տակ, տիղմերու վըրա,
Կրկնելով իր յերգն անդուլ անդադար.

«Յես կերգեմ, կըսես, աղբյուրն անվըրդով, ու կանցնիմ կերթամ
«Ծերակրու խորեն,
«Յերբ քայլերուս տակ մութ փոսեր փորեն,
«Կամ պատվար կանգնին հաղթ ծառեր փարթամ.

«Զի վիհին մեջեն զոր կը պարուրես գիշերը խավար,
«Կը խորհիմ լույսին
«Դոր պիտի տեսնեմ, և փարած հույսին
«Առաջ կընթանամ անքույթ, անմուլար.

«Յերբ անեղ գուղձեր, ուսիններ լեռներն իմ վըրաս հոսեն
«Կը նայիմ հեռուն,
«Ու միշտ կ'երազեմ հին ծաղիկներուն
«Վորոնք հեռապառ ինծի կսպասեն.

«Բյուրեղ ալիքներս վախ հունին ցեխեն, կեղտեն ու ժահրեն,
«Տարրերն այդ բոլոր
«Չեն կարող սրսկել կաթիլ մ'ինձ պղտոր.
«Իմ ջուրերս են վոր զանոնք կը մաքրեն.

«Ու յես միշտ կ'երգեմ ու միշտ կը խնդամ անփույթ՝ վիշտերուն
«Սին և վաղանցուկ.
«Զի նըպատակս ե իմ հույս ու նեցուկ.
«Կյանք պիտի տանիմ ծախսվ դաշտերուն...

Տեսած եք ամսն լոր կը սուրա հյուսիսեն
Աներևույթ հաղթ ուժե մը մըրըկված.
Ինչ պայքարներ իր ընդերքը կը հուզեն.
Իր ծոցին մեջ՝ ինչ փայլակներ, բոց ու կայծ:

Կը կոծկոծի, կը գալարվի, կը զոռա.
Ամպրոպներու հորձանքներ գուրս կը ժայթքին.
Հետո, հեղեղ մը կը զեղու մեը վըրա,
Քալքայելով փխրուն յերազն իր կյանքին:

Անհունություն մը կա իմ մեջս անձանոթ,
Վորուն հոգվույս նեղ պատյանը չի բավեր.
Կը բեկբեկի, կը ճըմլվի, կ'արյունի,

Կը փշրվի, ինչպես ամպե նուրբ անոթ
Իր մեջ մըղված խեռ պայքարին կարեվել.
Բայց այդ ահեղ մըրիկներուն պետք ունի՞

ԲԱՌԱՐԱՆ

Ա.

- ԱԶԱԶՈՒՆ—չոր, աննյութ:
- ԱԼՆԲԱՆ—ալիքներին դարնվող, բաղվող:
- ԱԼԿԵՌՆ—ծիծեռնակի նմանվող ծովային թռչուն:
- ԱԼԲ—խոր տեղ:
- ԱԿԱՂՁՈՒՆ—լի, լեփ, լեցուն:
- ԱՄԲԱՐԻՇՏ—անխրավ, անորհն, չարագործ:
- ԱՂԵՐԵԿ—աղեկառու:
- ԱՂՂԱԶԱՅՆ—բաղցրաձայն:
- ԱՅԵՐ—ող: ԱՅԵՐԱՀՅՈՒՍ—ողահյուս:
- ԱՅՏԵԼ, ԱՅՏՆՈՒ, —ուռչել: ԿԱՅՏՆՈՒՆ—կուռչին:
- ԱՆԽԼԻՐՏ—չմշակված, կորթ հող:
- ԱՆԿԱՐԵԿԻՐ—գուլթ չունեցող, չկարեկցող:
- ԱՆԶԿԱԼԻ—կարոտալի, ցանկալի, բաղձալի:
- ԱՆՀԱՐԻՐ, (անյարիր)—անկանդնելի, անհառնելի, անհեթեթ:
- ԱՆՃԱՌ—անպատմելի, անասելի, անճառելի:
- ԱՆՊԱՐԱԳԻՐ—անբովանդակելի, անսահման, անպատմելի:
- ԱՆՊԱՏՈՒՄ—անպատմելի, աննկարագրելի:
- ԱՆՎԹԱՐ—անփնաս, անարատ, անվտանգ:
- ԱՆԲՈՒՅԹ—խաղաղ, հանդարտ, ապահով:
- ԱՊԱԼԵՐ—բուսականությունից դուրի, ուր վռչինչ չի բուսնում:
- ԱՊԱԲԵՆ—խրոթ:
- ԱՌՆՋԲ—գործվածքի յերկայնքը, նաեւ ծաղիկները արու գործարանի բարակ թելիկը, վորի ծայրն և փռչեպարկը:
- ԱՂԱՂԵԼ—ափսոսալ:
- ԱՐԱՇԻՌ—գինովցած, հարբած:
- ԱՐՏԱԼԱՆ—հալածական:
- ԱՐՏԵՎԱՆ—լեռան գլուխ, գաղաթ:

Բ

ԲԱԼ.—մեղ, մշուշ, աղոտ լույս:

ԲՈՒՍՏ.—մարջան:

ԲՈՏՈՏ.—վորդ:

Գ

ԴԱՐԳԻՄՆԱԿ.—սաղավարտի զարդ:

ԴԵՂ.—դեղեցկութիւն:

ԴԻՐԳ.—փափուկ:

ԴԼԵԼ.—գլորվել, թափալվել:

ԴՈՒՂՁ.—հողի կտոր:

ԴՐԴԱՆԹ.—գուրդուրանք, գրկումն:

Դ

ԴԵԳ.—վես:

ԴԺՆԻԿ.—մանր, սև պտուղներով փռոտ թուփ:

ԴՐԱՍԱՆԳ.—զարդ, սովորաբար դռներին ճակատը զարդարելու համար:

ՅԵ

ՅԵԹԵՐԱՃԵԾ.—յերթերի մեջ հեմոդ:

Զ

ՋԱՆԱԿ.—վոսկեփողի, վոսկեհատիկ:

Թ

ԹԱՆՁՐԱՀՈՐ.—բազմակուտակ, թանձրակուտակ, իրար վրա կուտակած:

ԹԱՍԱԼ.—հեալ, շնչարդել լինել:

ԹԱՔԹԱՔՈՒՐ.—թաղնված:

ԹՈՒՅՐ (թոյր).—գույն, յերանդ:

Ժ

Ժ-ՊԱԿ—սնդիկ:

ԺՊԻՐՀ—հանդուգն, աներևա, անամոթ:

Լ

ԼՈՒՍԱՄԱՅ—լույսով պատած, լուսապատ:

ԼՈՒՍԱՀԵՌ—(լուսայեռ)—լուսաշար:

ԼՈՌՈՒՏ—ջրի մեջ աճող խոտի վարս ունեցող բույս:

Խ

ԽԱՅՏԱԿ—դվարթ աչքով, քաղցրահայաց:

ԽԱՅՏԻՏ—թռչուն:

ԽԱՐԱԿ—ապառաժ, քարակույտ:

ԽԵՌ—անհնազանդ:

ԽՈՒԺԳՈՒԺ—վայրենի, բարբարոս:

Յ

ՅԱՎԻ—կապույտ:

ՅՈՐԻ—մի տեսակ խաղող

Կ

ԿԱՀՎԱՅ—կահավորված:

ԿԱՅԹ—ցատկըտոց, շարժում, բայլվածք:

ԿԱՅՏԻՌ—ծիլումն, շարժումն, կայտուկն:

ԿԱՐԵՎԵՐ—հիվանդ, վիրավոր:

ԿԱՐԿԵՀԱՆ—կրակի դույնի թանկագին քար:

ԿԱՐԹԵԼ—կարթ նետել, բռնել, կռահեցնել:

ԿԱՐԺ—մանվածք, մետաքսի, դերձանի, կանեփի կույտ:

ԿՈՒՐ—նավակ:

ԿՈՏԱԿ—փոքրիկ հասակով, քոթոթ:

Հ

ՀԱԼԻ—մի տեսակ ծաղիկ:

ՀԱՄԵԼ (յածել)—թափառել, շրջել:

ՀԱՄԱԿ—բոլորովին, նաև միշտ, պարզապես
ՀԱՅԹԻՌ (յայթիւ)—ուրախությունից թռչկոտող:
ՀԱՄԲՈՒՆ—ամբողջովին:
ՀԱՆԿՈՒՑ (յանկուցիչ)—հրապուրելի:
ՀԱՓՐՈՒԿ—մի տեսակ ծաղիկ:
ՀԵՂ—անգամ:
ՀԵՐՁԵՆ—ճեղքել, պատռել:
ՀԻՌ, ՀԻՌ ԳԱՆ—պտտել, շուռ դալ:
ՀԻՐ—կարմիր, ծիրանի:
ՀԻՐԻԿ—անուշահոտ ծաղիկ:
ՀՈՒՅՆ (հոյլ)—բազմություն, խումբ:
ՀՈՒՍԿ—վերջին:

Չ

ՉԵՌՆԱՄԱԾ—ձեռք-ձեռքի մի մի:

Ճ

ՃԱՄՈՒԿ—զործվածք, բանվածք:
ՃԱՊՈՒԿ—դյուրաթիկ:
ՃԱՐՄԱՆԴ—կեռ, սուրժայր, չափոսաստ:

Մ

ՄԱՎԻՃ—ծածանմունք:
ՄԱՏՈՒՏԱԿ—վոլորուն բույս:
ՄԱՌ—մեղ, մշուշ:
ՄԱՐՄԱՇ—տյուր, բարակ շոր:
ՄԵՎՈՑ—վրան տռնելու շոր, թիկնոց:
ՄԵՂԵՍԻԿ—սուտակ, մանիշակագույն թանկագին քար:
ՄԻՆԻՆԻԿ—վորելիկ, պղտլիկ:
ՄԻՋՈՑԻՍ—կապույտ ծաղիկ, անմոռուկ:
ՄՈՐՁ (մորձ)—գալար:
ՄՈՒՅՆՔ (մոյնք)—վայելչութուն, բարեկեցութուն:

ՆԱՅ—թաց, խոնավ:

ՆԱՐՈՏ—հյուսվածք, ժապավեն:

ՆՇՈՒԱԴԵՂ—գեղեցկորեն ցաված, լուսավոր, փայլվելուն:

Շ

ՇԱՓՅՈՒՂԱ—կապույտ ազնիվ քար:

ՇԱՓՐԱԿ—ծաղկի անուն:

ՇԻՋԵԼԱՓԱՌ—անցած, մարած փառքով:

Ո

ՈՐԱԼ—ազնիվ քար:

ՈԳԱՍՈՒՆ—ողով անվող:

ՈՒԼ, ՈՒԼՆ—ուռ, պարանոց, ուռից, պարանոցից:

ՈՒՄՊԵՏ—անպիտան, փչացած:

ՈՒՍԻՆ—ձյան հյուսքեր:

Պ

ՊԱՊԱԿ—ծարաված, պապական:

ՊԱՍՈՒՔ—սաստիկ ծարավ, պապակ:

ՊԱՐԻԿ—հուրի, առասպելական վոգի:

ՊԱՐՄԱՆԻ—պատանի:

ՊՏԵՐ—անտեսում բուսնող մի տեսակ տունի:

ՊՐԻՍՄԱԿ—պրիզմա, անկյունավոր ապակի, վորն անդրադարձնում

և արևի ճառագայթները:

Ս

ՍԱԴՐԱՆՔ—գեղ խրատ, խաբեյություն:

ՍԱՏԱԿ—պարզ, դուռ, անդարդ:

ՍԵԳՈՐ—չպար, ներկ:

ՍՈՐՍՈՐԵԼ—ջրի պես վազել, հոսել:

Վ

ՎԱՐԱՏԻՒ—քշել, ցրվել, ցեր ու ցան անել:
 ՎԵՐՏ—շղթայի պես հյուսվածք:
 ՎԻԺԱԿ—վիժող, թափվող, ջրվեժ:
 ՎՈՍԻՆ (ոսին)—վտխտ, պարապ, դատարկ:
 ՎՍԿԵՊԱՃՈՒՅՃ—վոսկեզարդ:

Տ

ՏԱՄՈՒԿ—խոնավ, թաց:
 ՏԱՐՏՂՆԻ—ցրցնել, ցրվել, թափվել:
 ՏՄՈՒՅՆ (տմոյն)—դունատ, տժգույն:
 ՏՎԱՅՏԻՒ—տառապել, հալվել, մաշվել:

Յ

ՅԱՅԳԱՋԳԵՍ—գլշերազգեստ:

Փ

ՓԱՆԱԲԻ—պզտիկ, չնչին, խեղճ:
 ՓԱՊԱՐ—ավերակ, խոպան:

Պ

ՊԵՐԹՎԱԾ—բանաստեղծություն:
 ՊՄՇՈՏ—բմահաճ:
 ՊՈՂԱՀԵՂՋ—քողով խեղդված:
 ՊՈՂԵՔ—ապարանջան, դարդ:
 ՊՈՐՍԵ—կորսետ:
 ՊՐՔՈՒՄ—մի տեսակ ծաղիկ:

ՅԱԿԿ

Եջ

Կազմողի կողմից	97
Արագած—Միպիլին ու իր քերթվածները	97

ՅՈՒՔԵՐ

Ամպը	25
Սոսին տակ	26
Մենաստանին կույսը	30
Յերկինք	32
Պունկը	35
Լուսին	36
Որորումներ	38
Որորումներ (վարիանտ)	39
Կապույտ աղջիկը	40
Աշուն	42
Միողորթիս	44
Հովը	47
Ժանյակները	49
Մանկիկին քունը	52
Դատավերջիկ հիվանդը	54
Աչքերդ	58
Հեք հիմար կին	60
Արևու հառադայթը	62
Հուշեր	65
Իտեալը	67
Անցնելու մղտ	69
Սիրո ցնորքներ	71
Ինչպե՞ս	72

Կիթաոզ	74
Առվակը	76
Բաղկեր	78
Թխած հոնիկը	80

Ա. Ռ. Ա. Ն. Զ. Ի. Ն. Ք. Ե. Բ. Թ. Վ. Ա. Թ. Ն. Ե. Բ.

Հեռուէին ու մտնեն	85
Կ'անձրեկ	87
Գերադուէն նվերը	88
Արցունքները	13
Արտուշակին	94
Կարոտ	96
Խոսիլ	97
Մի ըսեք	99
Ժանյակներու ու ժապակներու	101
Հրաժեշտ	102
Ճշմարտութեան ծաղակ	103
Լքյալ տաճարը	105
Ծնունդի գիշեր ..*	106
Կյանքը	107
Որոր	108
Ապրիլ	110
Տունը	112
Անուրջիս մեջ	114
Ինչո՞ւ ... Ինչո՞ւ	116
Վաղորդայնակ	117
Մոռնալ	118
Աղբյուրը	121
Հնչյալ	123
Բառաբան	125

գԱԱ Հիմնարար գիտ. գրադ.

906003087

Greenleaf
3087